

Philos: Philo:

t

61

SCAMILLI
IMPARES VI.
TRVVIANI,
<sup>[III 4, 4 ad]
V 9, 4</sup>

A
BERNARDINO
BALDO VRBinate

Noua ratione explicati;

Refutatis priorum interpretum, GVLIELMI
PHILANDRI, DANIELIS BARBARI,
BAPTISTAE BERTANI, sententij.

AVGVSTAE VINDELICORVM,
Ad insigne pinus.

Anno M. D C. XII.

MARCO VELSE-
RO AVGVSTÆ
VIND.

IR VIRO PRAEFFECTO.

BERNARDINVS
IMBALDVS ABBAS GVA-
STALLAE
EX SPONSVL. M. L. DD.

AVGVSTI M. CCCCCLXIV. SATURDAYS
REGIMENTIBA

ANNO MDLXIV.

SCAMILLI IMPARES VITRUVIANI

A

BERNARDINO

B A L D O

E X P L I C A T I.

Camillos impares Vitruianos explicaturi, à re haud alienum esse duximus primo loco Vitruuii verba, tum demum ea quæ Gulielmus Philander, Daniel Barbarus, & Baptista Bertanus commenti sunt, in medium afferre. Ita igitur Vitruvius l. 3. cap. vltimo.

Sin autem circa ædem ex tribus laceribus podium faciendum erit. ad id constituatur, uti quadrae, spiræ, trunci, corona, lysis, ad ipsum stylobatam, qui erit sub columnarum spiris, conueniant. Stylobatam ita oportet exæquari, uti habeat per medium adiectionem per Scamillos impares: si enim ad libellam dirigetur, alueolatus oculo videbitur. Hoc autem uti Scamilli ad id conuenienter fiant, item in extremo libro forma, & demonstratio erit descripta.

Item libro quinto cap. 9.

*S*i corinthia erit (de columnaloquitur) scapus, & spira uti in Ionicæ: Capitulum autem, uti in quarto est scriptum, ita habeat ratio-

A 2

nem:

nem: stylobatisq; adiectio, quæ fit per Scamillos impares, exdescriptione
quæ supra scripta est in libro tertio sumatur.

EX GVLIELMI PHILANDRI
in Vitruvium annotat. l. 3. cap. vlt.

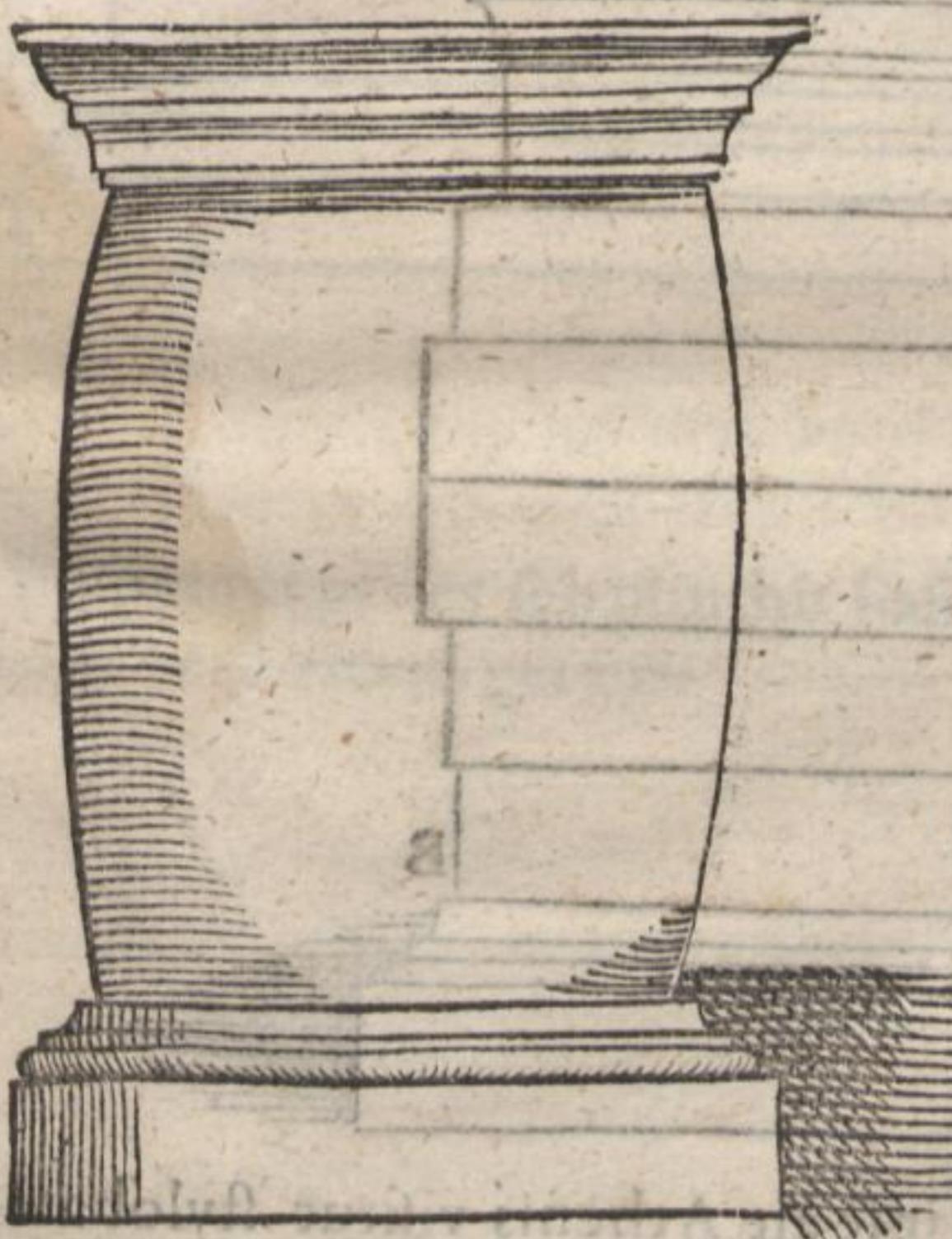
Scamilli hic & libro quinto capite nono, videntur dicti quasi gradilli: quid autem significant in stylobatarum adiectione, non liquet, & descriptione pollicebatur Vitruvius designaturum se extremo hoc tertio libro, sed perijt, ut illa de adiectione in mediis columnis proximo capite promissa, & aliæ multæ, quas recensuimus libro primo capite sexto. Si quid postea iudicium aut anni afferent, non inuidemus studiosis eam utilitatem. Me profectò ne quicquā pœnitibit mei si huic authori instructissimo, sed lacero, & obscuro, aliquid opis attulero, nam locis, omnibus lucem afferre, prorsus est facultatis & eruditionis maioris quam in me profitear. Exortetur spero aliquis, qui meo exemplo excitatus, id prestabit, aut fiet ut atas ventura demat eis tenebras.

Item libro quinto capite nono.

Ampliauimus libro tertio cum diceret, ita exequari oportere stylobatas uti haberent per medium adiectionem per scamillos impares. Quid verò iam tunc suspicaremur, libet hoc loco exponere: nam fortasse non fallet à diuinatione petitum auxilium. Quid enim huiusmodi in rebus aliud facias? Eandem planè habuisse in stylobatis rationem Vitruvium, quam in columnis putabamus. Atqui ex eius sententia (perierat enim promissa deformatio) demonstraueramus, columnis veluti ventrem adiici, ut intumescerent in medio, capitibus summo, & imo contractis & diminutis. Itaque cum intelligeremus Athenis urbe Græciae vetustissima, etiam hodie ostendi stylobatas ad basis plinthi latitudinem non respondentes (quæ alioquin forma est, & pulcherrima, & Romanis perpetuo usurpata) sed contractos, existimabamus Græcorum consuetudine per scamillos impares, id est, ceu gradibus quibusdam, fieri adiectionem in mediis stylobatis, hoc est, fieri ut gradatim à supremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronicibus suis & basibus clauduntur, medium versus sublurgerent & adauge-

adaugerentur. Id cum non satisfaceret, cœpimus & istud expendere. Initio stylobatam fuisse statim à fundamentorum substruzione veluti perpetuum parietem, qui columnarum bases exciperet, eius partem superiorē coronice, inferiorem basi, reliquo medio spatio ad libellam exæquato, ornari solitam. Eo modo cum esset, alueolatum visum fuisse; pari scilicet, præter circumcurrentes partes, perpendiculo. Id, qui secuti sunt, cum vitare vellent, ad spirarum perpendiculum quicquid reperiebatur (spatio quod cum intercolumnio conueniebat sua relicta specie) efficiebant ut resiliret, sed nusquam magis, aut minus, quam ut ad amplitudinem plinthi basis præter suas projecturas responderet, & intersepti siue plutei partes (ita voco quod ex stylobata non resilit) cum projectis partibus, id est coronix cum coronice, medium exæquatum cum exæquato medio, & basis cum basi consentirent. Huiusmodi resilientes stylobatas (quos nisi fallor scamillos Vitruvius vocat, siue scabellos aut scannulos, ut aliqui codices habent, impares autem, quod interstylobatis, id est interseptis, perpendiculo non responderent) cum magis ad rationem podiorum unde spectari soleat, pertinere arbitrarentur, aut quando sine apertis, id est sine podio, frontes vel latera adificiorum fiunt, & columnæ ita parieti adhærent, ut pars tantum quota promineat (quod diximus huius libri cap. i. cum deparasta-

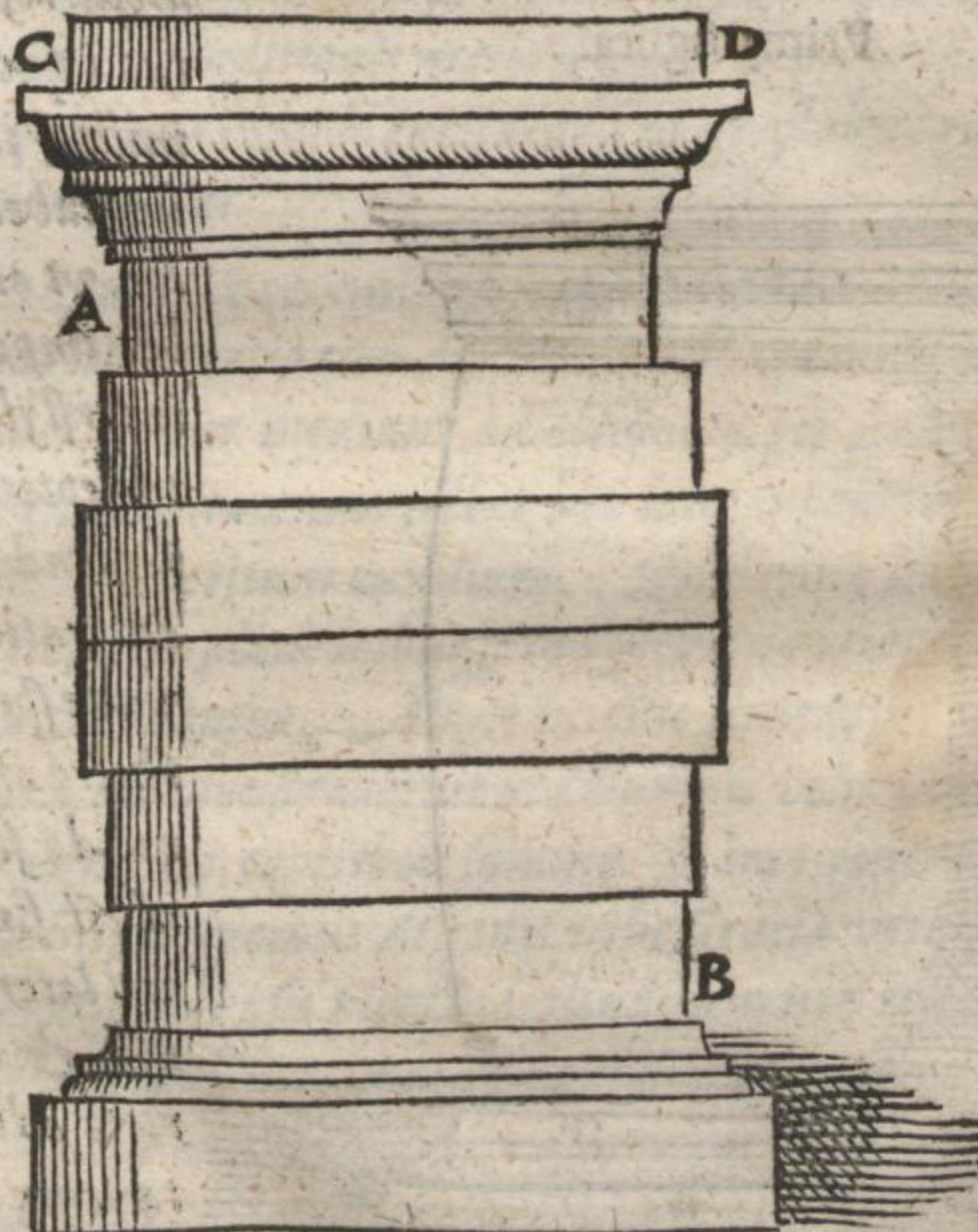
Prima figura.

A 3 tūlo-

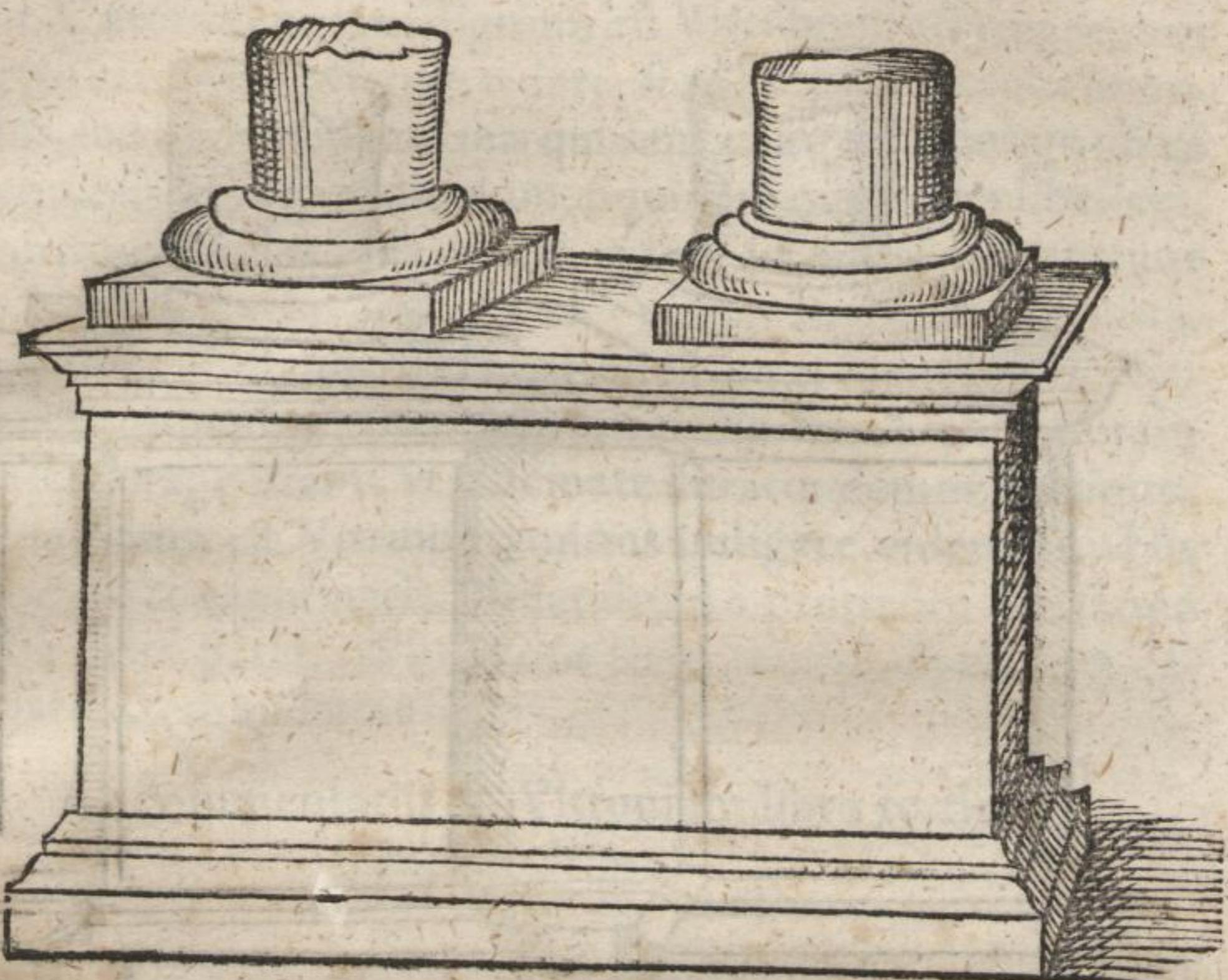
modi resilientes stylobatas (quos nisi fallor scamillos Vitruvius vocat, siue scabellos aut scannulos, ut aliqui codices habent, impares autem, quod interstylobatis, id est interseptis, perpendiculo non responderent) cum magis ad rationem podiorum unde spectari soleat, pertinere arbitrarentur, aut quando sine apertis, id est sine podio, frontes vel latera adificiorum fiunt, & columnæ ita parieti adhærent, ut pars tantum quota promineat (quod diximus huius libri cap. i. cum deparasta-

(is loqueremur) ubi itiones habere vellent expeditiores, tantum ex illo perpetuo pariete sub basibus reliquerunt, amotis interseptis, quantum ipsis excipiendis satis esset. Ut sint omnino genera stylobatarum duo, perpetuum & expeditum. Illud, aut uno eodemq; ductu percurrit, aut resilit ad spirarum perpendiculum. De expeditis, dixi libro tertio, ubi singulorum generum tradidi rationes. Posterioris nostrae sententiae inueni vindices, Antonium & Baptistam Sangallos Architectos insignes, ut minus me coniecturæ pœniteat. Quod ad rem faciat, ex antiquorum monumentis aliud coniçere non potui. Hactenus Philander, qui tres hic, quod adhanc rem spectat, opiniones affert, postremam amplectitur. Nos primam & secundam (quod ipse prætermittit) figuris illustrabimus. Tertiæ quoq; deformationē, q; & ipse fecit, oculis subiiciemus.

Secunda
figura.

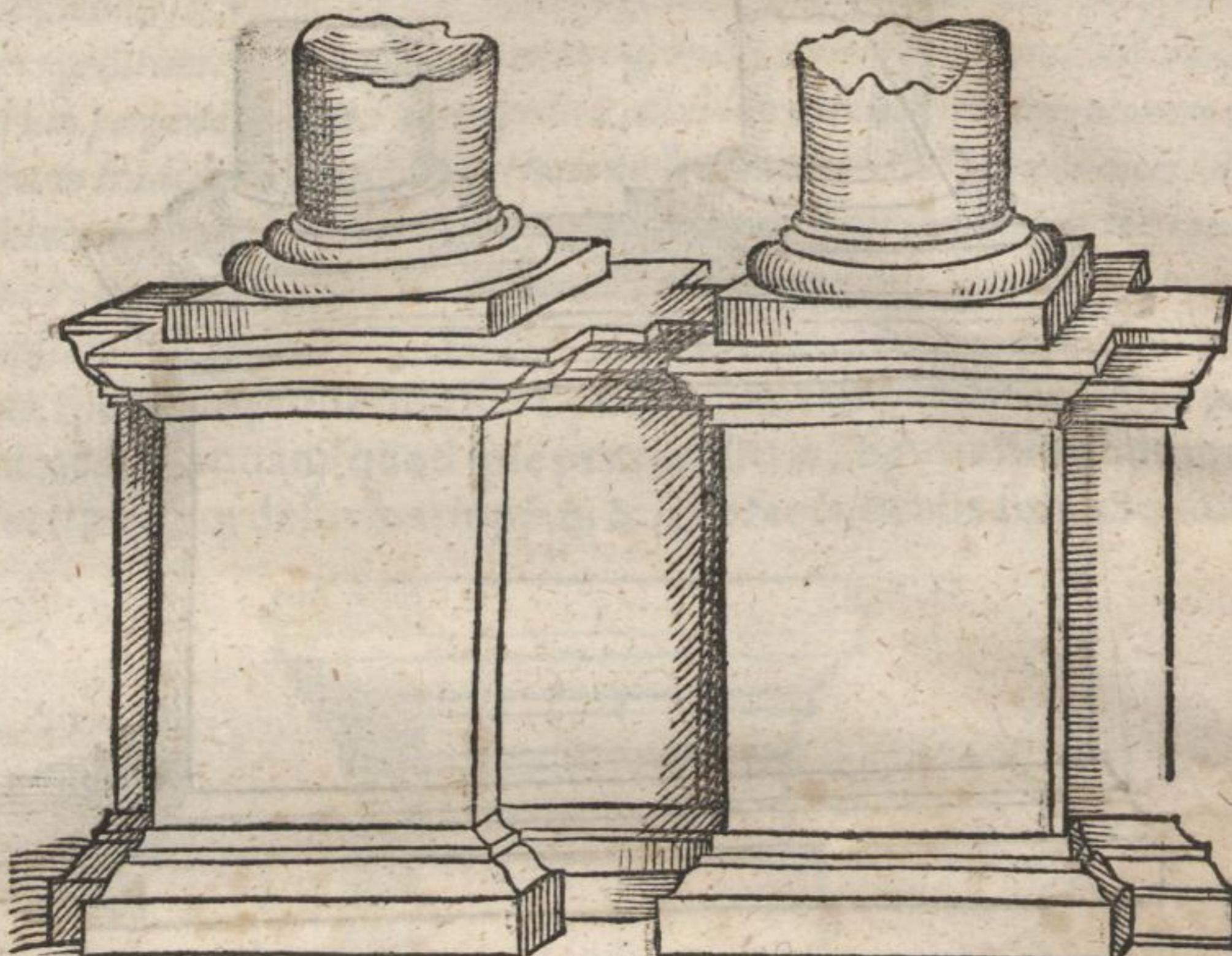
Ex eo qui nunc, vt ipse ait Athenis visitur stylobata A. B. truncus plintho contractior. C. D. plinthus extra solidum stylobatæ projectus. Perpe-

Perpetuus paries sub plinthis basium non resiliens, style-
batarum vero vicem gerens.

Stylo-

Tertia figura.

Stylobatæ ad amplitudinem basium plinchi, à pluteo seu intersepto resilientes. Est autem scamillus ea stylobatæ pars, quæ ab intersepto resilit. Est enim quasi quidam gradillus, scamnulusvè, ut ita dicam, interseptis perpendiculo non respondens.

Examinatur conjectura Philandri.

PRIMO negatur perpetuum parietem propterea alueolatum videri, quod præter circumcurrentes partes, perpendiculo par existat. Id enim si fieret, omnes eodem pacto perpetui parietes alueolati oculo viderentur; Quod sensu ipso iudice nemo sanæ mentis confitebitur. Præterea dicimus nullam hic stylobatis

stylobatis fieri adiectionem, siquidem ipsis sub basium plinthis permanentibus, intersepta seu plutei in interiorem partem recedunt. Cæterum notatu dignum est Vitruvium affirmare, non ideo stylobatam alueolatum videri, si ad perpendiculum sit exæquatus, sed si ad libellam, quæ quidem exæquatio longe ab ea distat, quæ fit ad perpendiculum; siquidem quæ fit per libellam, horizonti æquidistet, illa autem eidem sit $\omega\varrho\circ\circ\theta\circ\circ$, ut aiunt Græci, hoc est erecta, seu ad pates eidem angulos constituta. Demum hanc Philandri exæquationem, tam facilem esse affirmamus, tam vnicuiq; qui à primo saltem limine Architecturam salutauerit, expeditam, vt schemate illo atq; demonstratione, quam pollicitus est Vitruvius, minus indigere videretur. His itaq; hoc pacto examinatis, Philandrum à proposito sibi scopo aberrasse clarè patet. Philandro itaq; relieto, Barbarum eadem enarrantem audiamus.

Ex commentariis in Vitruvium libro tertio
capite vltimo.

Circa ædes podium ex tribus partibus constitui Vitruvius dicit. Nam à fronte gradus erant, nemo etiam vetat quin postico gradus darentur. Podium erat tanquam mænianum, quod nos pozuolum vocamus, constabat autem continenti ad stereobatis modum fabrica, sub columnis enim stylobatæ positæ erant, inter columnas autem, cum stylobatis coniunctis erat murulus, vel continenti lapide, vel columellis, & balaustiis interpositis, unde prospectus erat. Podii regula ea est, vt ea membra quæ stylobatae habent, eadem & podium habeat, quæ autem membra habere stylobata debeat, dicit esse quadras, spiras, truncos, coronas, lysis, id est, plinths, bases, planum, & exæquatum medium, coronices & gulas, quæ omnia membra & partes, podium quoq; habere debet: sed hoc interest, quod stylobata resilit extatque, podium vero in partem contrahitur interiorem. Extantiam stylobatæ Vitruvius adiectionem nominat, retractionem vero podij, id est quicquid est inter stylobatas, alueolatum vocat. Quid

B

vero

verò per scamillos intelligat, quatenus ad rem pertinet, notum est, quatenus verò ad nomen, difficile est, quoniam eo vocabulo nullos alios usos minimi me audiuisse, vel legisse. Camillum in quarto libro pro loculamento ponitur in quo aliquid collocatur, eos enim quadros nominamus, id est marginatas tabulas, in quibus picturae ponuntur: Itemq; capsam rheda, & tympani receptaculum. Camillum dici potest, & demum quicquid rem unam ab alia separat. Vnde apum cellæ Camilli dicuntur. Cum igitur stylobata premineant, podium retrahatur, videtur podium esse loculamentum quoddam. Quod si camillum à scamno ducatur, & stylobatas tamquam libella esse intelligatur, idem sensus erit; atq; hoc est quod ait Vitruvius, stylobatam ita oportet exequari, ut habeat per medium adiectionem per scamillos impares. Si enim ad libellam dirigetur, alueolatus oculo videbitur, id est, si perpetua, & exæquata stylobatæ & podij planicies erit, alueolatus oculo videbitur, quod indecens est. Nam podium continenter in ordine columnarum procedit, stylobatæ resiliunt. Sed dolendum est non haberi Vitruvianam descriptionem, quam pollicebatur his verbis: Hoc autem uti scamilli ad id conuenienter fiant, item in extremo libro forma, & demonstratio erit descripta. Hucusq; Barbarus. Qui aut nihil dicit, aut si aliquid, eadem prorsus refert quæ Philander, à quo (autore non laudato) omnia accepisse videtur. Porrò quod de Camillo comminiscitur, somnio simile est, cum quia eius vocabuli nullibi quarto libro (quod viderim) fiat mentio, tum etiam quod à Vitruvio retractionem podii alueolatum affirmet appellari, errat planè toto cælo Barbarus, neque enim de podii retractione loquitur Vitruvius, nec retractionem, de qua tacet, alueolatam profert. Adiectuum nomen esse, alueolatum, dicent Grammatici, ipsi stylobatæ, tanquam substantiuo inhærens. Si enim ad libellam dirigetur, alueolatus (nempe stylobata) videbitur. Sed nil mirum Barbarum barbare locutum, ignorauit enim stylobatam masculini esse generis, vnde ait, sub columnis stylobatæ posita erant: Alibi masculini generis facit, ad libramentum stylobata sunt collocandi: neutri etiam, quæ autem membra habere stylobata

bata debent. Sed hæc leuissima sunt, & grammaticorum castigationibus relinquenda. Certè eadem ratio, quicquid de reliquis sit, quæ Philandrum confudit, Barbarum quoque iugulat. Diximus enim, nullam ob podii interseptiue retractionem, ipsis stylobatis adiectionem fieri; detur quippe exstantiam stylobatæ scamillum esse, nulla propterea per scamillum huic stylobatæ adiectio facta est. Quod quidem his non respondet quæ hoc loco præstanda esse manifestè docet ipse Vitruvius. Barbaro itaq; cum suis Camillis & loculamentis prætermisso, ad Baptistam Bertanum accedamus, is enim, eo libello quem lingua vernacula de operis Ionici rationibus scripsit, probè auctoris mentem se assecutum profitetur. Nos igitur, vt hunc etiam minus rectè ad veritatem collimasse ostendamus, ea quæ ab ipso hæc de re scripta sunt, in medium proferemus. Præpositis Vitruvii verbis: *Vti quadræ, spiræ &c.* Illa etiam quæ paulò inferius posita sunt subiungit,

*Vtique adiectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus
membris respondeat symmetria epistyliorum.*

Mox commentationem ingreditur, ita scribens, vt nos ex Italiaco sermone Latinè vertimus.

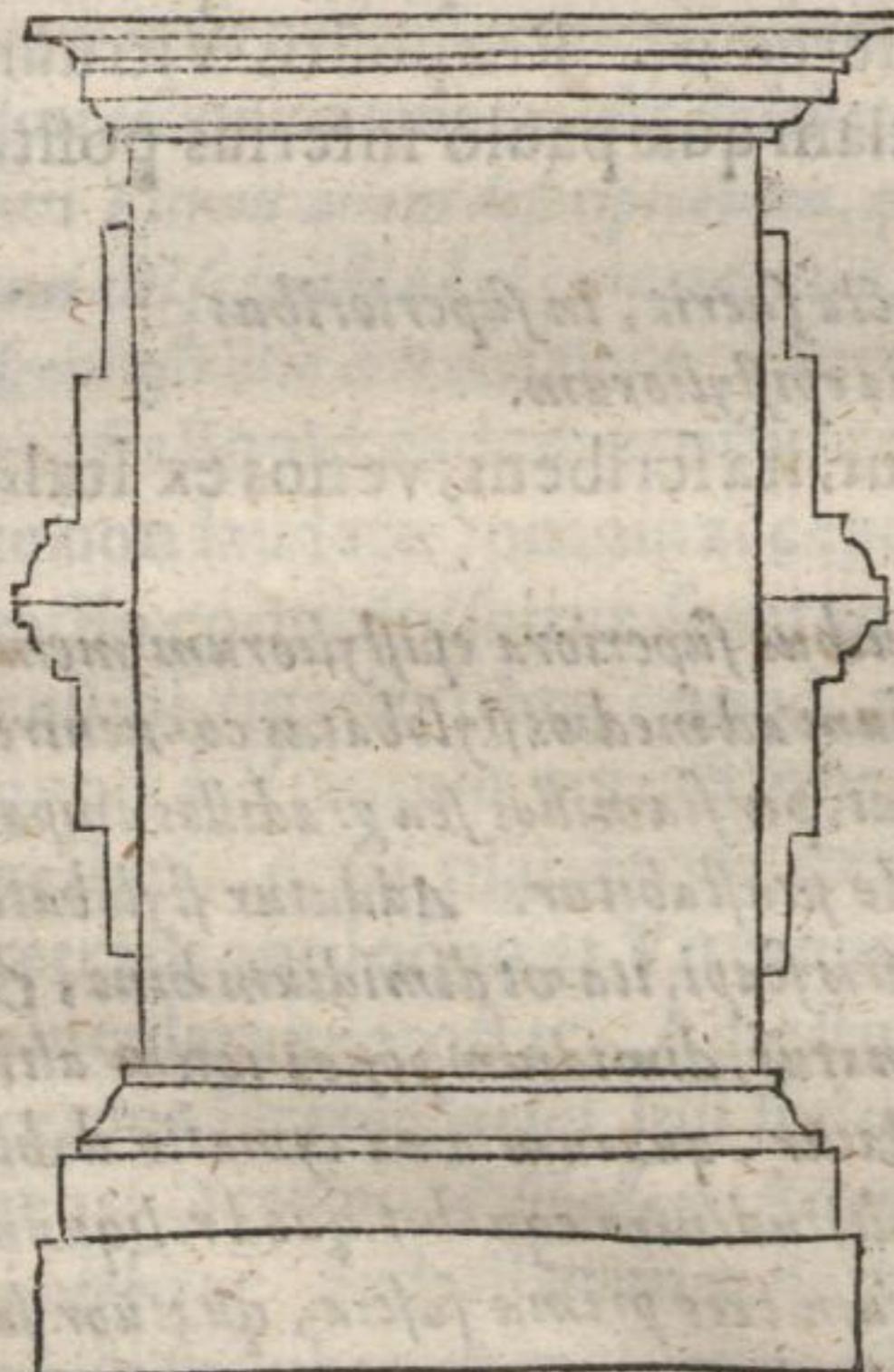
Id querit Auctor, symmetrias quibus superiora epistyliorum membra conformantur, adiectionibus quæ fiunt ad medios stylobatas conuenire, quas sancè adiectiones paulo ante docuerat, per scamillos seu gradillos impares fieri oportere: quod quidem hoc pacto præstabitur. Addatur stylobata truncosexta pars crassitudinis columnaris scapi, ita vt dimidium hinc, & dimidium inde ipsius sextæ partis apponatur, dimidium postea totius altitudinis stylobatæ in partes septem diuidatur, quarum una cymatio dabitur, cuius quidem prominentia ipsam altitudinem & equabit, quod reliquum est, in duodecim partes secabitur, quarum tres primæ fasciæ, quatuor secundæ (quæ ad mediatatem usq; primæ adiectionis eminebit) quinq; demum tertia ascribentur, cuius eminentia quod reliquum est eiusdem adiectionis implebit. Porrò eadem ratione aliam stylobatæ partem confor-

B 2

mabimus.

mabimus. Quibus absolutis, habebimus stylobatam cum adiectionibus per medium, eodem ordine quo epistyla conformantur, & hoc ad aucto-
ris mentem, nempe, ut habeat per medium adiectionem per scamillos im-
pares. Etenim stylobata habebit per medium adiectiones per scamillus seu
gradillos impares. Qui quidem stylobata si operi adhibeatur, alueolatus
oculo videbitur, speciem scilicet vasi praeferebant ventre turgidulo, & collo
pede^g, leniter ad gracilitatem contracto. Porro scamilli stylobatis ipsis con-
uenient, eo quod deriuationes ab epistylis habeant, & epistyla ab ipsis. Co-
ronae demum stylobatæ addendæ altitudo quartam scapi columnæ partem
æquabit, quæ tota in partes septem secabitur, quarum una cum dimidia e-
chino tribuetur, qui ad quadrantem circuli conformabitur, tres reliquæ

coronæ ipsi dabuntur cum cyma-
tio; quæ quidem à stylobata tan-
tum extabit, quantum ipse met
plinthus. Cymatum porro coronæ
sexta parte altum erit: gula autem,
quæ & lysis dicitur, una cum labio
duas partes cum dimidia accipiet,
& tantundem prominebit. Cœle-
rum stylobatam hac eadem ratio-
ne conformatum in Exquiliis vi-
dimus propè Diuæ Mariæ Maio-
ris templum, in hortis Dominici
Blanchini Patricij Romani, qui li-
cet iniuria temporis male haberet,
ornamentorum nihilominus quæ
prædiximus vestigia retinebat:
Quæ omnia inferius ad ipsius met
auctoris nostri mentem lineaui-
mus.

Post hæc ita pergit.

Multis

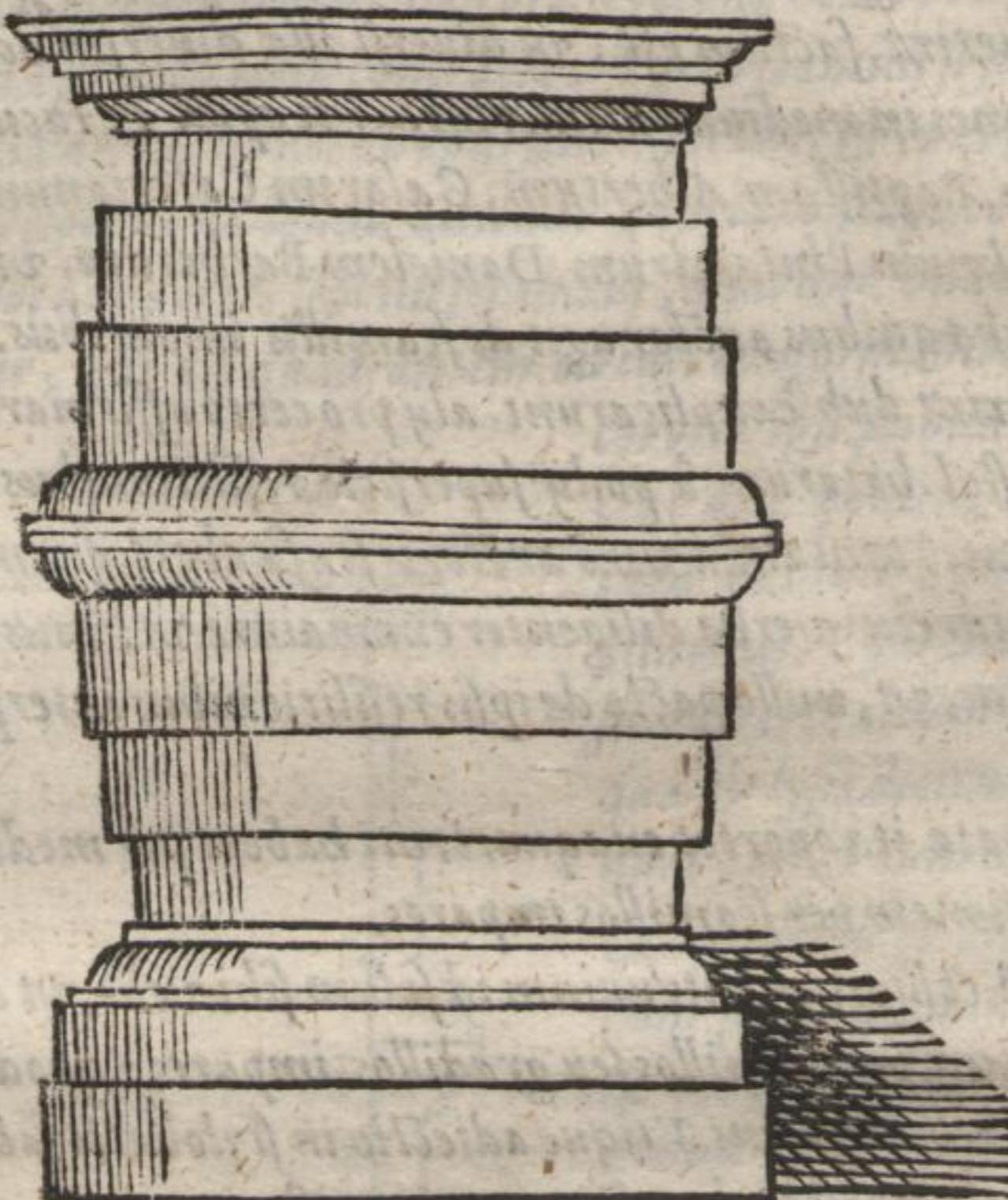
Multi sane putarunt se veram intelligentiam eorum quæ à Vitruvio scripta sunt, posse absq; praxi adipisci, non pauci quoq; theoreticæ expertes, eadem exponere sunt conati. Verum neutrum me iudice quisquam humanitus potest assequi: nam praxis & theorica, utraq; extremis terminis unico spiritu coniuncta est adhibenda, ut tanti authoris docta simul, & concisa scripta intelligi valeant. Cum autem ad hanc usq; diem altera ab altera diuisæ fuerint, factum est, ut diversi illa diuersimode exposuerint, variasq; opiniones in medium attulerint. Vt apud F. Iucundum, Albertum Durerium, Baptisam Albertum, Cæsarem Cæsarianum, Sebastianum Serlium, Gulielmum Philandrum, Danielm Barbarum, videre licet. Præcipue adea verba quibus auctor agit de scamillos imparibus. Nam non nulli quid senserint dubie explicarunt, alijs pro certo affirmarunt intelligentia de ipsorum stylobatarum à podij superficie resiliationibus. Quæ opinio (bona eorum pace) tantum à vero auctoris sensu abest, quantum à tenebris lux ipsa. Si enim eius verba diligenter examinre velimus, ita aperta & clara inueniemus, ut, nullo pacto de ipsis resiliationibus interpretari queant. Dicit enim:

Stylobata ita oportet exequari, ut habeat per medium adiectionem per scamillos impares.

Vnde manifestè colligitur, Vitruvium id solum sibi velle, ut adiectiones stylobatae faciat, easq; per scamillos seu gradillos impares: quod euidentius ostendit tertio libro, inquiens, Utique adiectione in stylobatis facta fuerit in superioribus membris respondeat symmetria epistylorum. Tam igitur ex his, quam ex illis verbis, clare cognoscitur, Vitruvium de stylobata tantum verba facere, eiusq; adiectionem velle fieri ad instar eius quæ est epistylorum, porrò epistylis adiectione facta est membrorum; Etenim antiquis mos fuit tigna arcuum vice columnis superponere, unde architrauum nomen ab arcu, & trabeculatum, ceterum ipsis trabibus ornatus gratia ex materia adiectionem quandam per scamillos impares fecere, quos quidem scamillos gradillos ué ea ratione absoluerunt quam Vitruvius attulit, quæ postea species per elegantiores Architectos à molli materia ad lapidum durum translata fuit. Hæc pauca dixisse sat fuerit, ut pote necessaria ad en-

cleandam difficultatem quæstionis illius de qua superius verba sunt facta.

Hucusq; Bertanus, cuius stylobatæ scammillati speciem, ut
melius cognoscatur, oculis subiicimus.

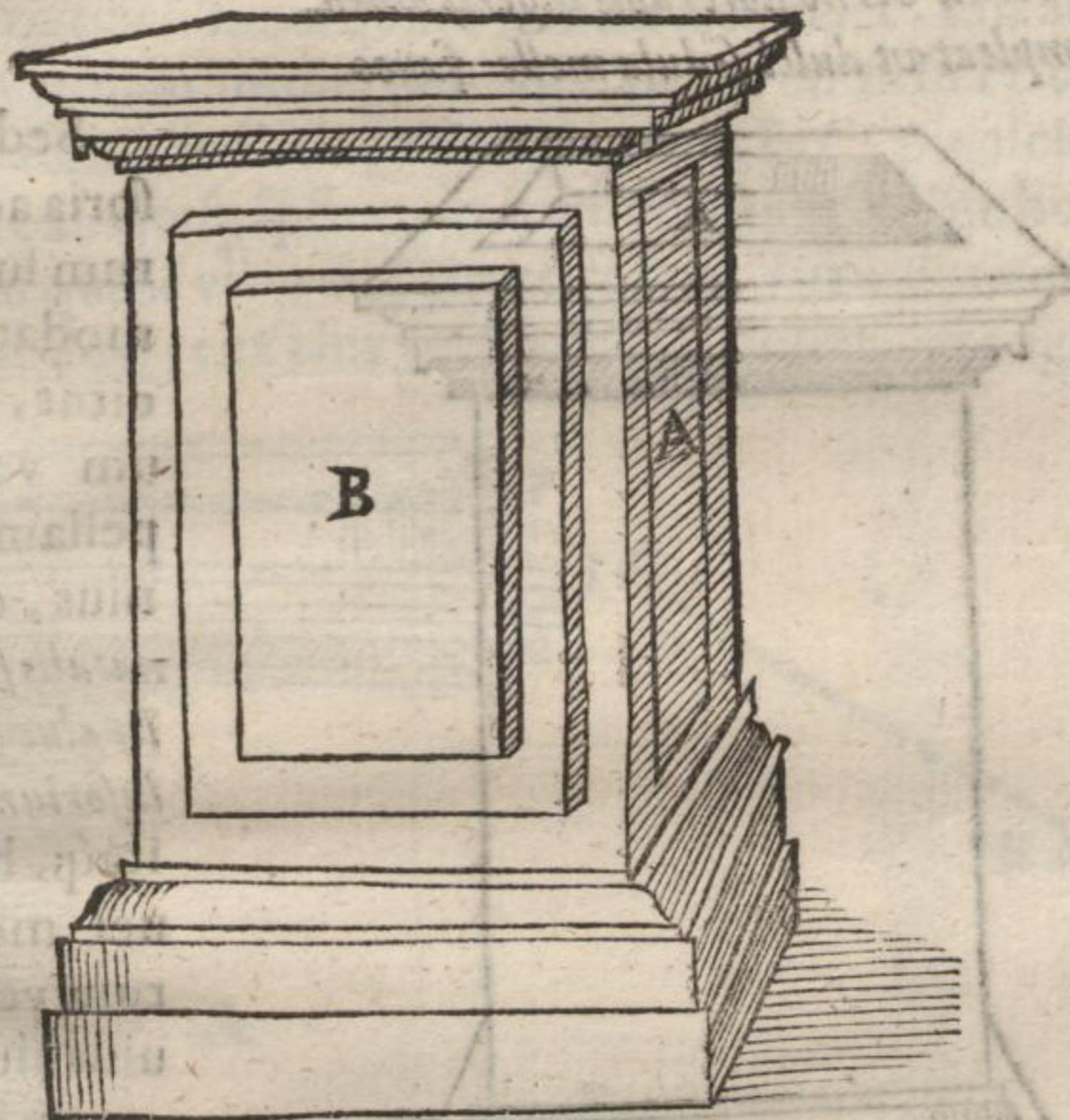

Certè hæc Bertani deformatio nonnullis Vitruuii verbis ita quadrat, ut primo intuitu his qui ad viuum veritatem non penetrant, plausibilis possit videri. Adiectio hic sit stylobatæ, & hæc per Scamillos impares, sit per medium, & ita sit, uti quæ adiectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondentem habeat symmetriam epistylorum. Præterea sifides Bertano, veterorum marmorum nititur auctoritate. Hisce tamen.

tamen non obstantibus, Bertanum à vera auctoris intelligentia aberrasse, inq; verbis illius interpretandis hallucinatum esse, facile patebit. Ea enim veritatis est vis, vt simulac è tenebris emerserit, quæcunq; præstigiosa & fucis illita veritatibus ipsius speciem præ se ferre videbantur, expellat, labefactet, destruat. Primum igitur Vitruuii verba deprauasse, vel è luxato, & mendoso Codice descripsisse clare patet. Ait enim, *ad ipsam stylobatam, qui: Item sub columna spiris conueniant, pro, sub columnæ spiris conueniat. Stylobata ita oportet exæquari, pro, stylobatam ita oportet exæquari. Scamillo ad id conuenientes fiant, pro, scamilli ad id conuenienter fiant. Vti que adiectio in stylobatis, pro, vti que adiectio in stylobatis.* Ex his facile cognosci potest ipsum latina aut penitus ignorasse, aut tenuem saltem, & obscuram eorum notitiam habuisse. Quæ cum ita sint, nulli mirum si luxatis Vitruuii verbis, & perperam interpretatis, à vera auctoris mente exciderit: siquidem, vt ait Philosophus, verba eorum quæ sunt in animo passionum, quæ verò scripta sunt, eorum quæ in verbis signa sunt. Sed esto Bertanus verba verborumq; vim optimè calluerit, dicimus, eum nec veritatem è tenebris liberasse, nec quæ attulit de suo protulisse, etenim Philander longè ante ipsum hanc ferè per scamillos adiectionem excogitauerat, atq; candem veluti ineptam, & ad auctoris mentem nihil facientem, repudiauerat. Ita enim Philander, existimabamus inquit Græcorum consuetudine per scamillos impares, id est ceu gradibus qnibusdam fieri adiectionem in mediis stylobatis, hoc est fieri, ut gradatim à supremis atq; infimis partibus quadratorum, quæ coronicibus suis & basibus clauduntur, medium versus subturgerent, & adaugerentur. Id cum non satisfaceret, cepimus & istud expendere. Hætenus Philander, ex cuius verbis deformatum stylobatam in superioribus lineauius. At dicet fortasse Bertanus, non vtiq; cognouit Philander adiectionis huius, & scamillorum symmetriam deepistyliis esse petendam: optimè. Sed quid dices Bertane si aliter ea verba intelligenda esse ac tu intellexisti ostendemus?

mus? Negas? Quomodo illa explicas? Si enim ad libellam dirigeatur, aluclatus oculo videbitur. dicis. Stylobata habebit per medium adiectiones per scamillos seu gradillos impares. Qui quidem stylobata si operi adhibetur, alueolatus oculo videbitur, speciem videlicet vas præse ferens ventre turgidulo, & collo pedeꝝ leniter ad gracilitatem contracto. Satin sanus es? non ne vides tunc alueolatum oculo non se ostensum stylobatam, si adiectio ex Vitruuii præscripto facta fuerit? Venenum certè ægro antidoti loco propinasti. Si scamilli non addatur, alueolatus oculo videbitur, scamillos addis, alueolatus apparet. Quid addis si contra mentem authoris addis? Portò quod antiquum te stylobatam in Exquiliis vidisse affirmas, nihil ferè facit ad rem, multa enim fecere antiqui quæ nisi cum vitio imitari nemo queat. Quid? nonné in peruetusto templo quod adhuc Tiburi visitur, & in Ariminensi fornice Corinthiæ bases nullos plinthos habent? Nonné contra Vitruuii præscriptum & antiquorum Græcorum vnum, Romæ in Titi Vespasiani & Constantini fornicibus, & alibi, denticulos videoas sub mutulis positos? licentia hæc est, & non imitanda licentia, licet & hæc suos habeant vindices, & imitatores. Vtiq; hoc ingenii sui, vt ipsi visum est, partu ita mirificè Bertanus est delectatus, vt loco ornamenti stylobatam huiusmodi marmoreum ostio domus suæ, quæ Mantua est, adpactum, æternæ memoriaræ consecrauerit. Frustra tamen labores prodegit, quando usus ipse, & communis hominum consensus, ijs quæ pro sua sibi libidine finixerat, auctoritatem ademit. Nos igitur Bertano prætermisso, rem hanc nouissimi omnium aggrediemur & quid hac in re illustranda ingenio possimus, periclitabimur. Principio cum assidiuis cogitationibus rem hanc animo versarem, illud occurebat fieri posse scamillos Vitruuum tympana quædam appellasse, stylobatæ trunco adpacta, & quota eorum parte extantia, ne sci- licet alueolatus oculo videretur. Primo itaq; simplex adieci tympanum, quasi scamillum ab exæquata stylobatæ planicie protu-

protuberans, mox huic tympano aliud impar, hoc est minus, apposui, quasi alterum scamillum, ut hoc pacto ex Vitruuii præcepto stylobata per medium adiectionem per scamillos impares sortiretur. Eius rei figuram exemplarū huiusmodi exhibemus, A. simplex tympanum. B. duplex.

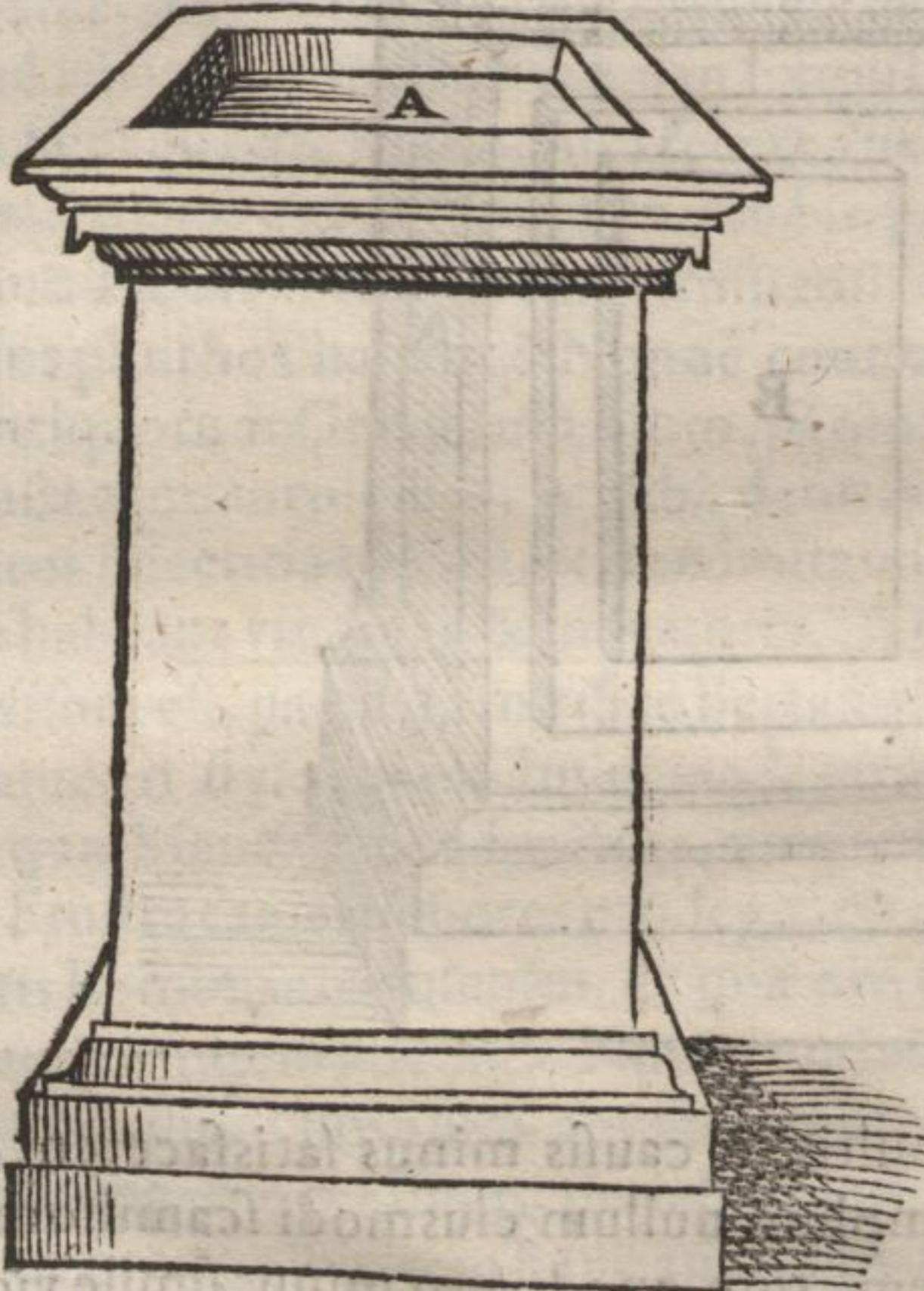
Hec mihi cum multis de causis minus satisfacerent, pri-
mum quod exemplum nullum eiusmodi scamillorum a-
pud antiquos inuenirem, tum quod vero minus simile videre-
tur, Vitruuium rem tam facilem & exiguum, ita religiosè, eaq;
constantia præcepisse; ad alia me conferens, in ijs tandem quæ
modo allatus sum, animo conquieui.

Certè durum mihi videbatur stylobatæ superficiem ad
C normam

normam coæquatam, alueolatam Vitruvium appellasse. Quis etenim mente constans, exæquatam complanatāq; superficiem alueolatam sibi videri affirmet? aliam igitur causam propter quam alueolatus stylobata diceretur peruestigauit, & veritatem ipsam, ni fallor, inueni. Alueus, Varrone teste, caua cortex est, vbi quid propter concavitatem reponitur, Vas quoque in quo apes mellificant, vnde Tibullus,

Rure leuis verno flores apis ingerit alueo.

Compleat ut dulci sedula melle fauos.

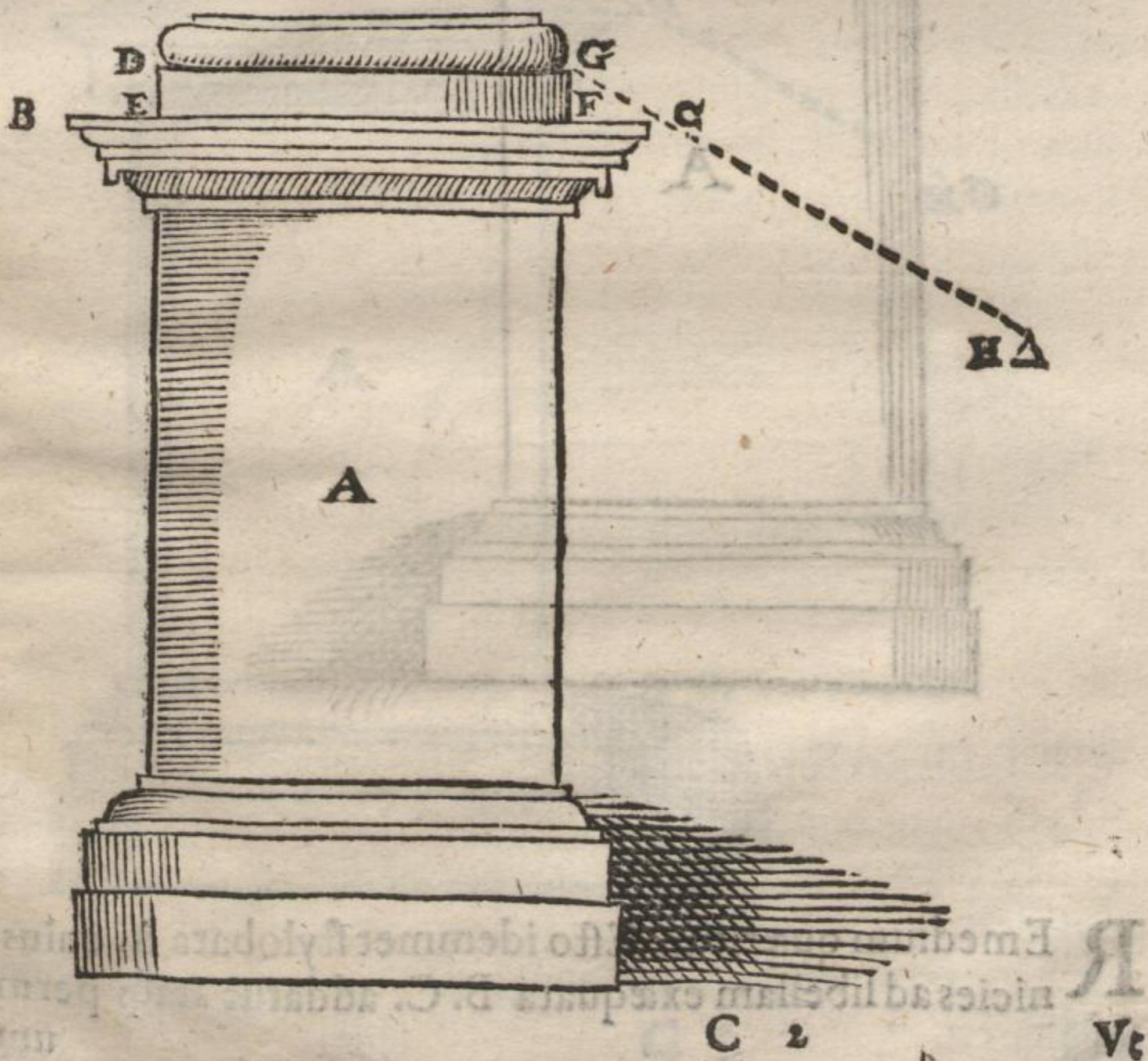

esse oportet. Alueolatum igitur stylobatam illum rectè appellabimus, qui ad instar aluei excavatus videatur, licet ad libellam exæquatus. Formam itaq; alueolati stylobatæ oculis subiuncimus.

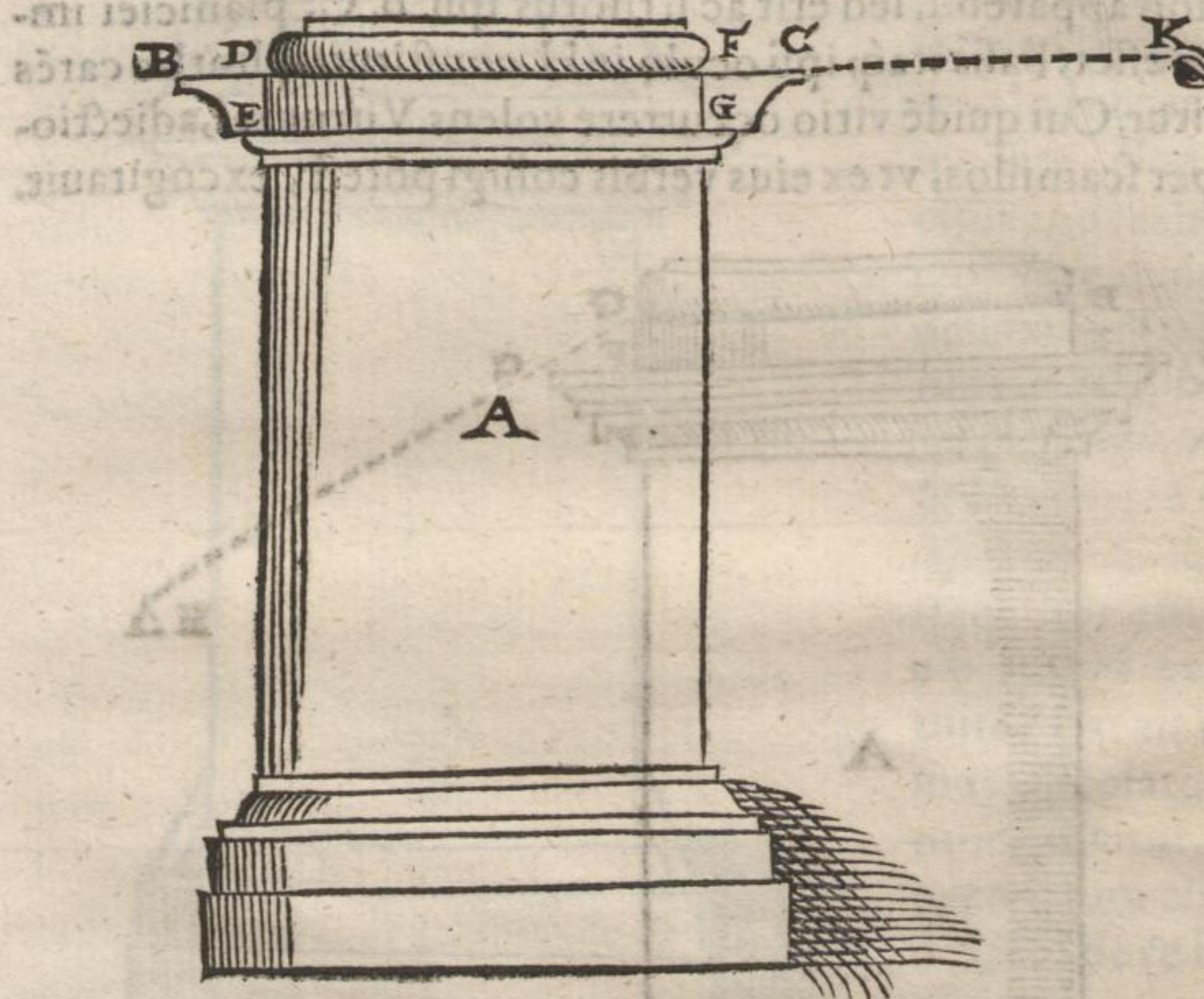
Sitq;

Sed & tabula luforia ad latrunculorum ludum accomodata, alueus dicitur, nos tabulerium vernaculè appellamus. Vnde Plinius, *Messala diem natalis sui egit, transfluit alueum cum tesseris luforium.* Alueatum itaq; hoc est, in aluei modū excavatum, vel vt ait Vitruvius alueolatum, id omne dicitur, quod excavatum est. Vnde Cato de re Rustica, *sulcos, ait, si locus aquosus erit, alueatos*

SItq; alueus vbi A. cur autem adiectione iuxta Vitruianum præscriptum per scamillos non facta, alueolatus oculo stylobata, licet non sit, appareat, deinceps patefaciemus. Esto enim stylobata A. cuius ad libellam constituta planicies B. C. basis suppositæ plinthus D. E. F. oculus H. Dico oculo in H. constituto, stylobatam A. alueolatum videri. Ducatur recta H. C. G. quæ quidem visionis radius est, erit igitur stylobatæ planicies B. C. horizontis loco, quare plinthi latus G. F. erit ac si intra alueum quandam immersum esset, oculo enim in H. constituto non apparebit, sed erit ac si thorax ipsi B. C. planicie i m positus esset, basis itaq; ipsi oculo in H. constituto plintho carcs videbitur. Cui quidē vitio occurrere volens Vitruvius, adiectionem per scamillos, vt ex eius verbis colligi potest, excogitauit.

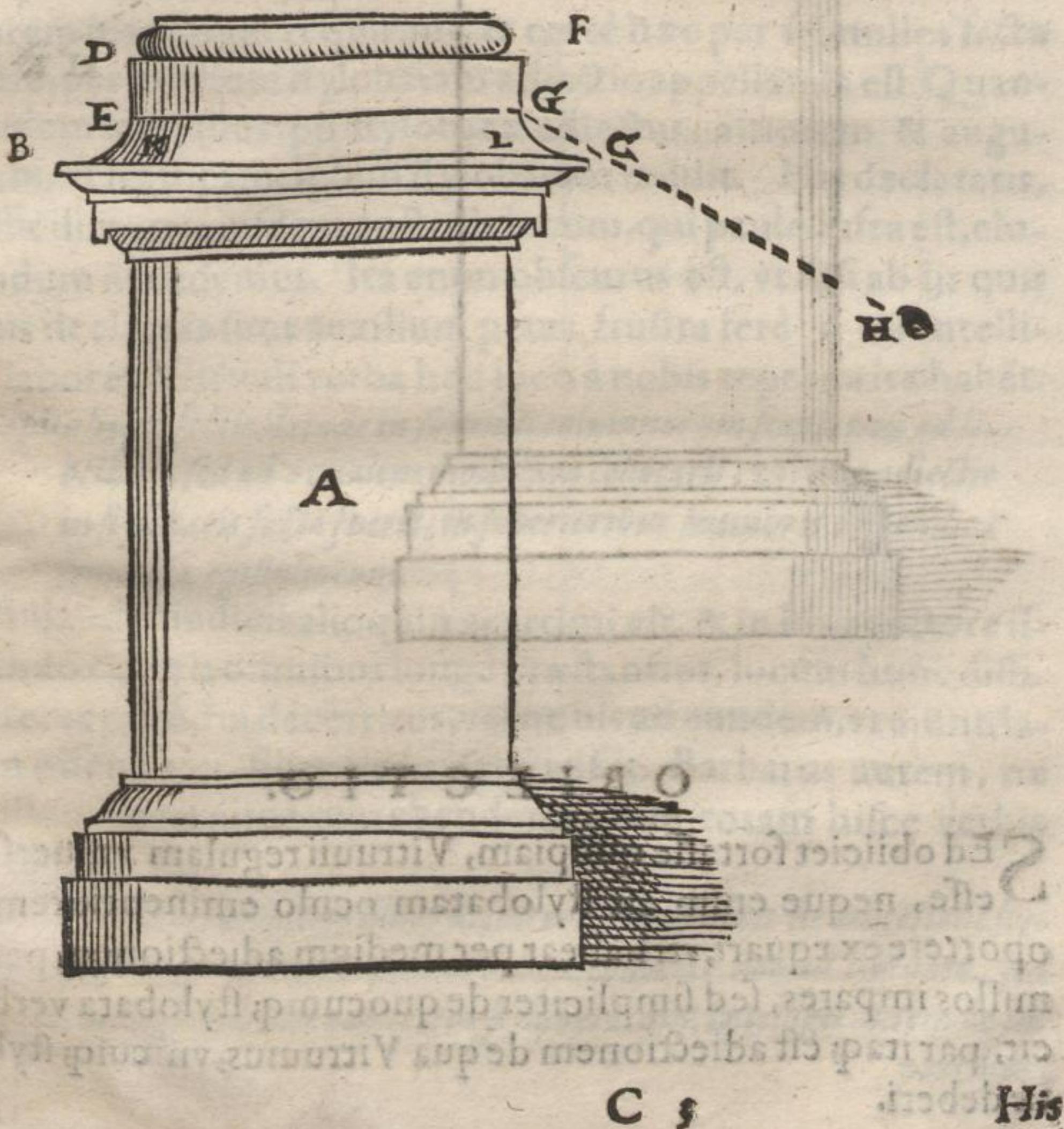

VT autem stylobatæ alueolatio, & plinthi in eius alueo immersio lucidius appareat, inferiorem apposuimus deformationem. Esto enim oculus in horizonte ipso vbi K. basis autem plinthus alueo immersus D. E. G. F. Quibus constitutis, basis ipsa absq; plintho apparebit, quod utiq; oculo in H. constituto in superiori schemate apparere docebamus.

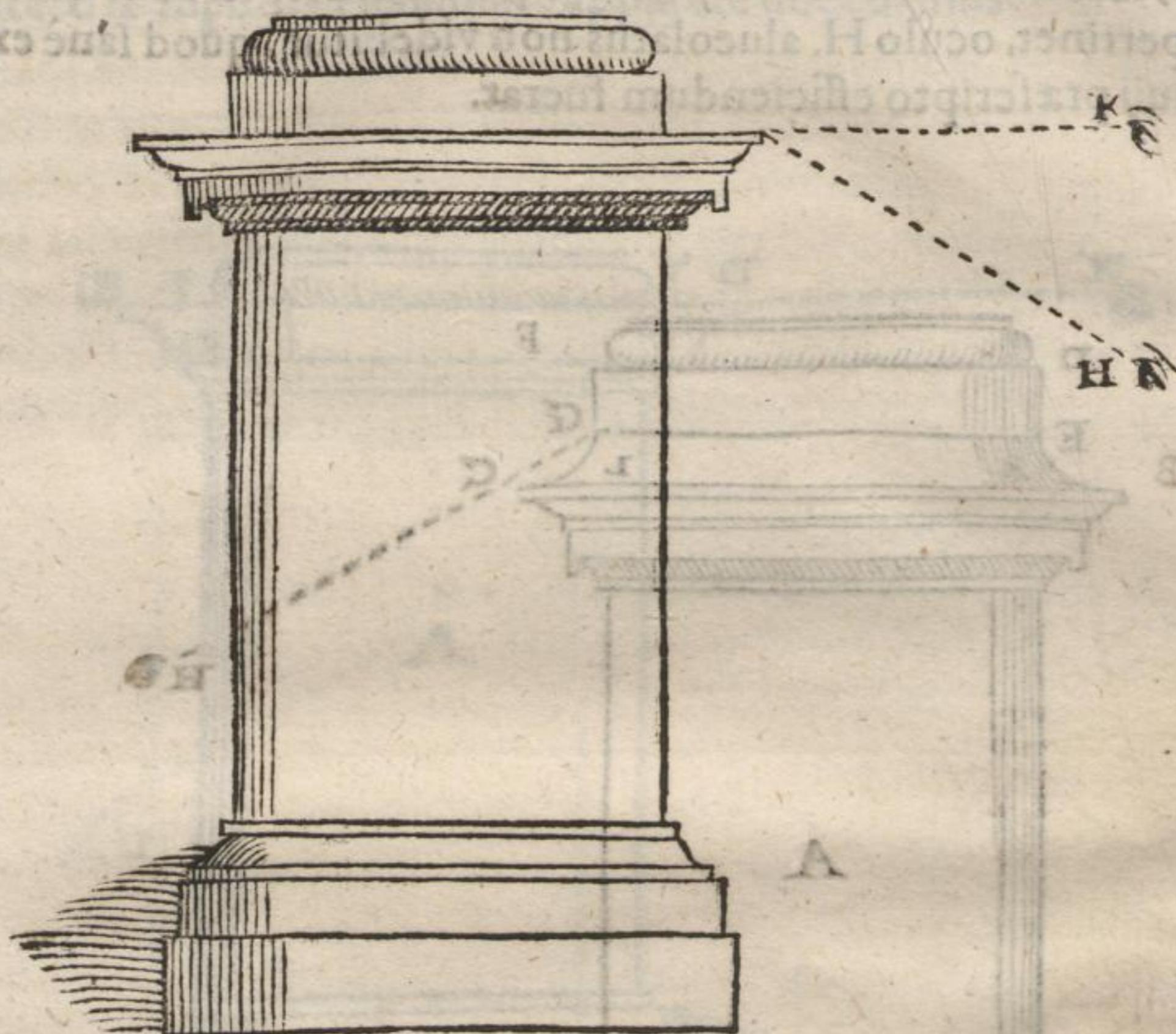

REmedium quæritur. Esto idemmet stylobata A. cuius planicies ad libellam exæquata B. C. addatur itaq; permedium sty-

um stylobatam scamillus E. K. L. G. cui quidem imponatur basis plinthus D. E. G. F. sit autem oculus, vt in prima figura vbi H. erit opticus radius linea ipsa H. C. G. oculo igitur in H. posito, omnia ea extantia apparebunt quæ supra punctum G. fuerint constituta, at supra E. G. lineam integrâ basis posita est, adiecto igitur, scamillo E. K. L. G. stylobata, quod ad integrâ basis visionem pertinet, oculo H. alueolatus non videbitur, quod sanè ex Vitruuij præscripto efficiendum fuerat.

His igitur ita ut dictum est constitutis, debita basis integræ species, ut ex sequenti schemate apparet, se ostendet. Eadem enim species adiecto scamillo oculo H. se offeret, atq; occurrebat oculo in K. stylobata absq; scamillo existente.

O B I E C T I O.

Sed obiiciet fortasse quispiam, Vitruuii regulam vniuersalem esse, neque enim ait stylobatam oculo eminentiorem, ita oportere exequari, ut habeat per medium adiectionem per scamillos impares, sed simpliciter de quocumq; stylobata verba facit, par itaq; est adiectionem de qua Vitruuius, vnicuiq; stylobatæ deberi.

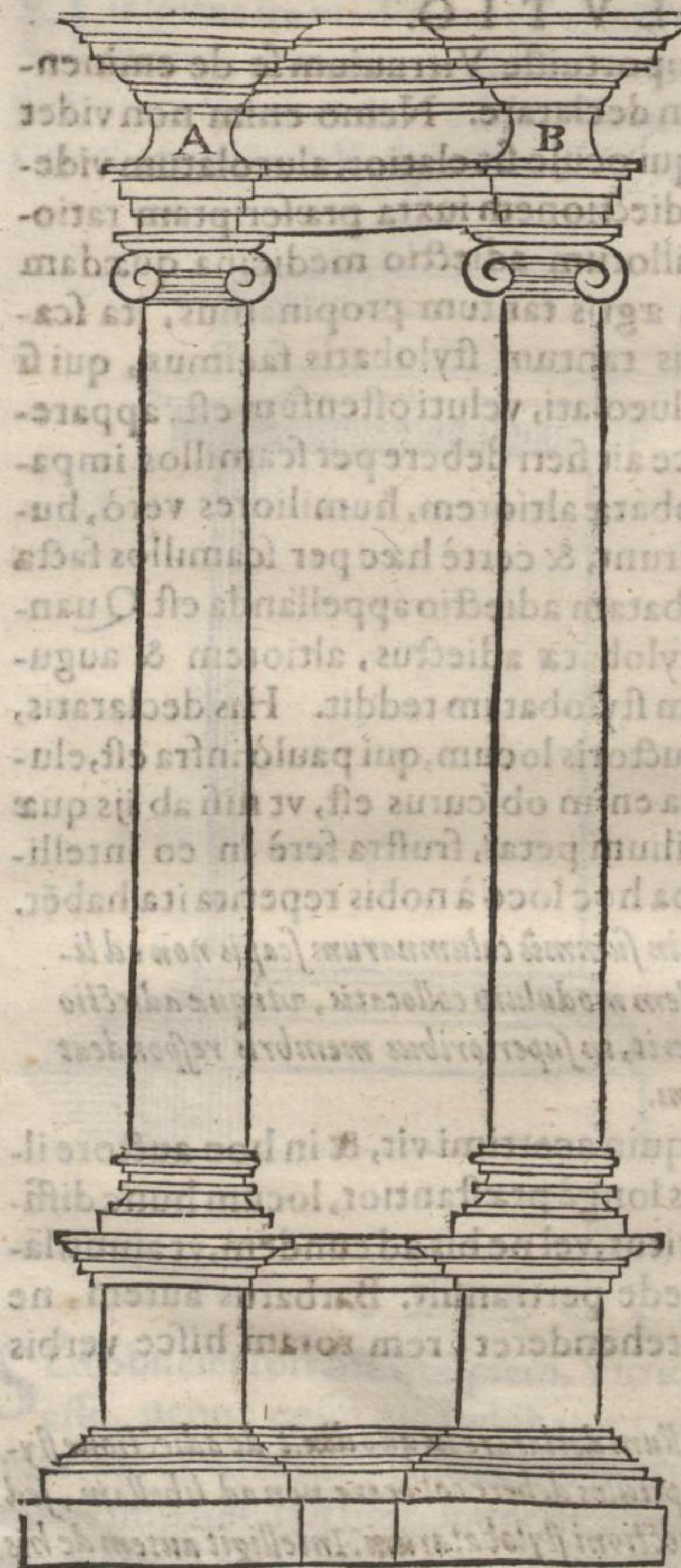
DI.

Respondemus, minus oportuisse Vitruvium se de eminentiori stylobata locutum declarare. Nemo enim non videt illum tantum stylobatam qui oculo sit elatior, aluicolatum vide-ri, atq; ideo scamillorum adiectionem iuxta praescriptam ratio-nem postulare; utiq; scamillorum adiectio medicina quædam est, quare, sicuti potionem ægris tantum propinamus, ita sca-millorum adiectionem illis tantum stylobatis facimus, qui si scamilli non adderentur, alucolati, veluti ostensum est, appare-rent. Nec frustra me judice ait fieri debere per scamillos im-pares, siquidem altiores stylobatæ altorem, humiliores verò, hu-miliorem scamillum requirunt, & certè hæc per scamillos facta adiectio, per medium stylobatam adiectio appellanda est. Quan-doquidem scamillus ipsi stylobatæ adiectus, altorem & augu-storem, ut ita dicam, ipsum stylobatam reddit. His declaratis, ad difficultimum eiusdem auctoris locum, qui paulò infra est, elu-cidandum accedemus. Ita enim obscurus est, ut nisi ab ijs quæ à nobis declarata sunt auxilium petas, frustra ferè in eo intelli-gēdo labores. Vitruuii verba hoc loco à nobis repetita ita habēt:

Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis non ad libellam, sed ad aequalem modulum collocatis, utique adiectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

Philander iudicii alioquin acerrimi vir, & in hoc auctore il-lustrando cæteris omnibus longè præstantior, locum hunc diffi-cultate, ut putò, rei decerritus, vel ne bis ad eundem, ut aiunt, la-pidem offenderet, sicco pede pertransiit. Barbarus autem, ne quis illum eo nomine reprehenderet, rem totam hisce verbis explicauit.

Locus hic videtur locum illum declarare in quo dixit de adiectione stylobatarum. Nam monet nos capitulo debere collocare non ad libellam, sed resilientes, uti respondeant adiectioni stylobatarum. Intelligit autem de his partibus.

partibus, quæ supra capitulo-
lum in epistylis collocantur.
Nam supra capitulum re-
spondentes partes in episty-
lis resiliunt, & partes inter-
positæ retrahuntur; habent
tamen eadem membra, &
easdem partes, quemadmo-
dum podium habebat ea-
dem cum stylobatis, scilicet
quadras truncos, lysis, & a-
lias. Huius exemplum est su-
perius in descriptione ultimi
templi, ubi podium positum
est. Hucusq; Barbarus,
cuius schema ex eodem
loco petitum, oculis
proponitur. A. B. sca-
milli juxta Barbarum e-
pistylis adiecti atq; resi-
lientes.

Primum quæro, num
ex Vitruuii verbis capi-
tuli vel epistylia resilire
debeant, hoc est ad li-
bellam non collocari?
Certè de capitulis lo-
quitur auctor, ita enim
ait, *capitulis non ad libel-
lam, sed ad æqualem modu-
lum collocatis, &c.* Idem
fatetur

fatetur Barbarus hisce verbis, *Nam monet nos, capitulos debere collare non ad libellam, sed resilientes, uti respondeant adiectioni stylobatarum.* Quæcum ita sint, haud rectè facere videtur Barbarus, qui pro capitulis epistylia resilire facit. Respondebit forsitan, si capituli resilire non possunt, epistylia saltem ipsa resilient. Hæc et Barbarus, vel incidit in Scyllam, dum vult, ut ait Poeta, vitare Charybdim. Utique, etsi scamillos epistylis adiicias, quomodo capitulos ad libellam non collocas? certè ad libellam collocasti: si enim supremas eorum planities libella perpendes, ad libellam dispositos esse comperies. Perperam igitur explanasti, propterea quod ea quæ à te proponuntur, auctoris ipsius verbis & sententiæ minus congruant. Addimus, tuam hanc adiectionem, licet primo aspectu plausibilem, ineptam prorsus esse, inutilem, & falsitati penitus obnoxiam. Certè ex Vitruuii prescripto imi epistylis crassitudo summo columnæ scapo responderet debet; esto itaque imi epistylis superficies A.B.C.D. summus columnæ scapus E.F. quadratum ipsius summi scapi peripheriæ circumscriptum G.H.I.K. scamillus juxta Barbarum resiliens H.L.M.I. quibus ita positis, pars ipsa prominens vacuo innititur, & sub se, contra naturam ipsam, nihil habet solidi: disquire quotquot à temporis edacitate relicta sunt antiquitatis vestigia, & nullibi perpetuis epistylis columnis impositis scamillos huiusmodi, resilientes uè partes ad pactas esse comperies.

D Expl-

Explodatur igitur Barbarus, qui dum rem improbè à se intellectam, explicare conatur, omnes architecturæ leges atque instituta peruerit.

Bertanus, ut in superioribus visum est, fascias ipsas epistyliorum adiectiones appellat. Ipsum ego Bertanum interrogem, num adiectionem epistyliis facere oporteat vel ne? certè epistylia de quibus Vitruvius loquitur, nulla indigent scamillorum adiectione, frustra siquidem diceret Vitruvius, epistyliis, veluti stylobatis ipsis, fascias esse addendas. Præterea notandum, Bertanum hoc loco hereticorum mores fuisse immitatum, qui dum ex facris literis sententias aliquas in medium adducunt, ne se suismet gladiis imprudentes iugulent, mutilas illas, & decuratas afferunt. Dixisse namq; debuerat, quo pacto superiora inferioribus cohæreant, quid vē sibi velint ea verba,

*Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis collocatis,
non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis, &c.*

Quid enim cum fasciis capitulorum illa verba, non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis? Durum fortasse videbatur tibi Bertane, capitulo ad libellam & perpendiculum directos & collocatos, non ad libellam dici constituendos. Sed opportune iam tempus est, ut veritatem ipsam, è tenebris erutam, in lucem vindicemus. Declarauimus quo pacto intelligendum esset, stylobatam alueolatum posse videri, modo qui capituli non ad libellam collocati dicantur, explicabimus. Ad libellam sanè æquatam directaué planitiem eam dicimus, quæ horizontis ipsius libramento æquidistat, ita enim Vitruvius primo libro de Amussio ad indagandos ventos collocando scriptum reliquit; *Collogetur ad libellam marmoreum Amussium mediis mænibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam, ut Amussium non desideretur.* Capitulos itaq; ad libellam in summis columnarum scapis collocatos illos dicas, quorum omnium supremæ superficies ita ad libellam æquatæ sunt, ut nulla eorum parte protuberent: collocatos au-

tem

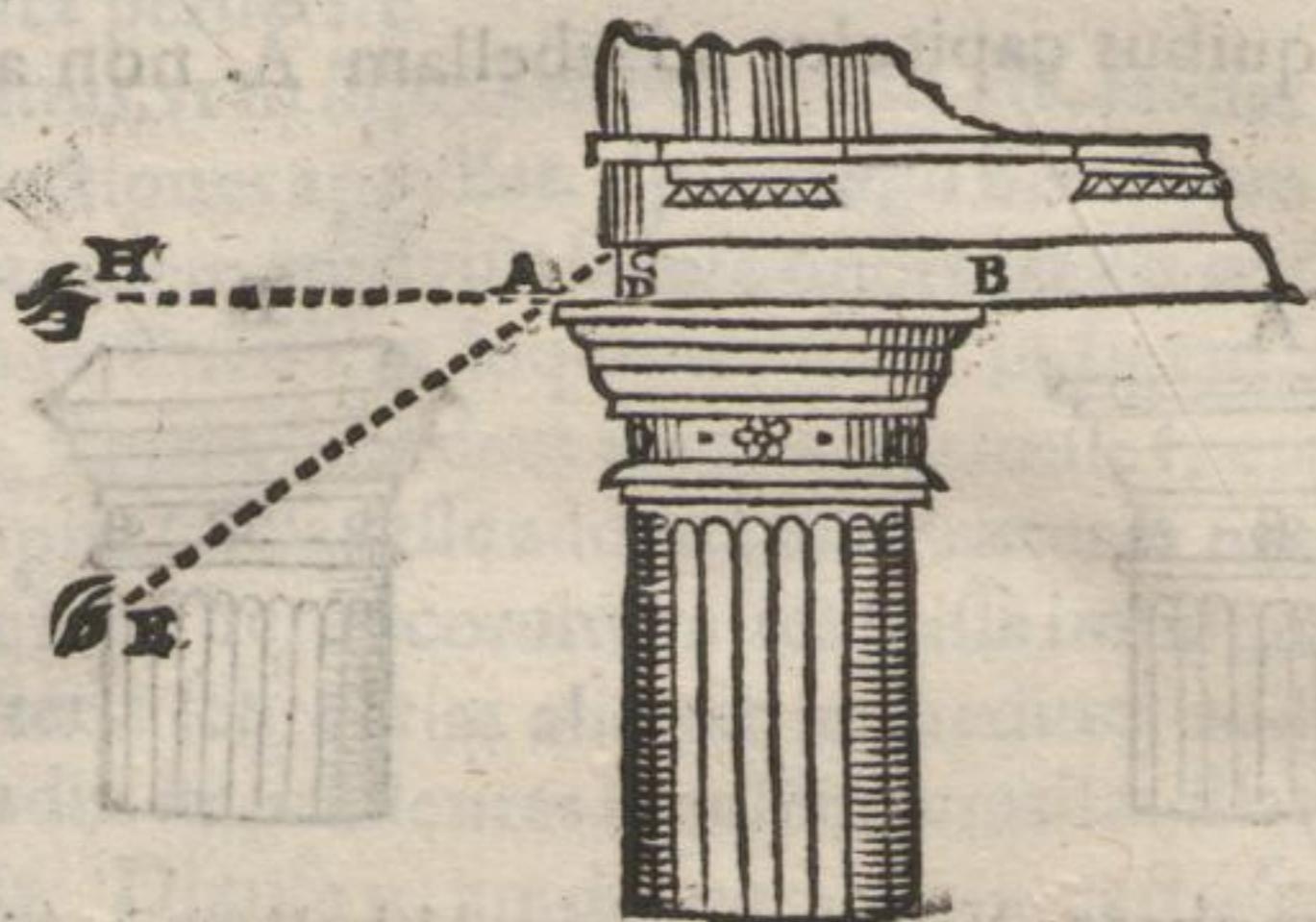
em non ad libellam illos, qui aliquid eminens à librata eorum summa planicie habent, ut in subiectis diagrammatibus facile est videre, in quibus capitulo ad libellam A. non ad libellam vero B.

Porrò quamobrem Vitruuius non ad libellam capitulos collocari velit, his verbis, licet subobscurè, declarare videtur: *In superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum*, hoc est, ideo scamillos capitulis esse addendos, ut symmetria epistyliorum respondeat, videlicet, ut nulla epistyliis ipsis pars deesse videatur. Durum certè est Vitruuii dicendi genus: *Non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis*, uti quæ adiectio in stylobatis facta fuerit; pro eo quod dicendum fuisset: *Non ad libellam, sed ea lege collocatis, ut eas adiectiones habeant, quæ stylobatis adiectæ fuere*. Etenim modulus variis apud latinos subest significationibus: Modulus est μῆτρα mensura particula, quæ totum corpus seu ædificium metitur, est etiam mensura quedam in aqueductibus, ratio quoque certa, ut in cantu mensura, hoc sensu hic accipiendum est vocabulum, idem enim est, ac si dixisset ad æqualem modum. Præterea ni fallor in sequentibus verbis causalis deest particula, legendumq;. *vt in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum*. Quid autem hoc ultimo sibi velit, licet superius declarauimus, subiectis tamen schematibus demonstrabimus. Esto enim capitulo A.B. ad libellam collocatus, cui impositum epi-

D 2

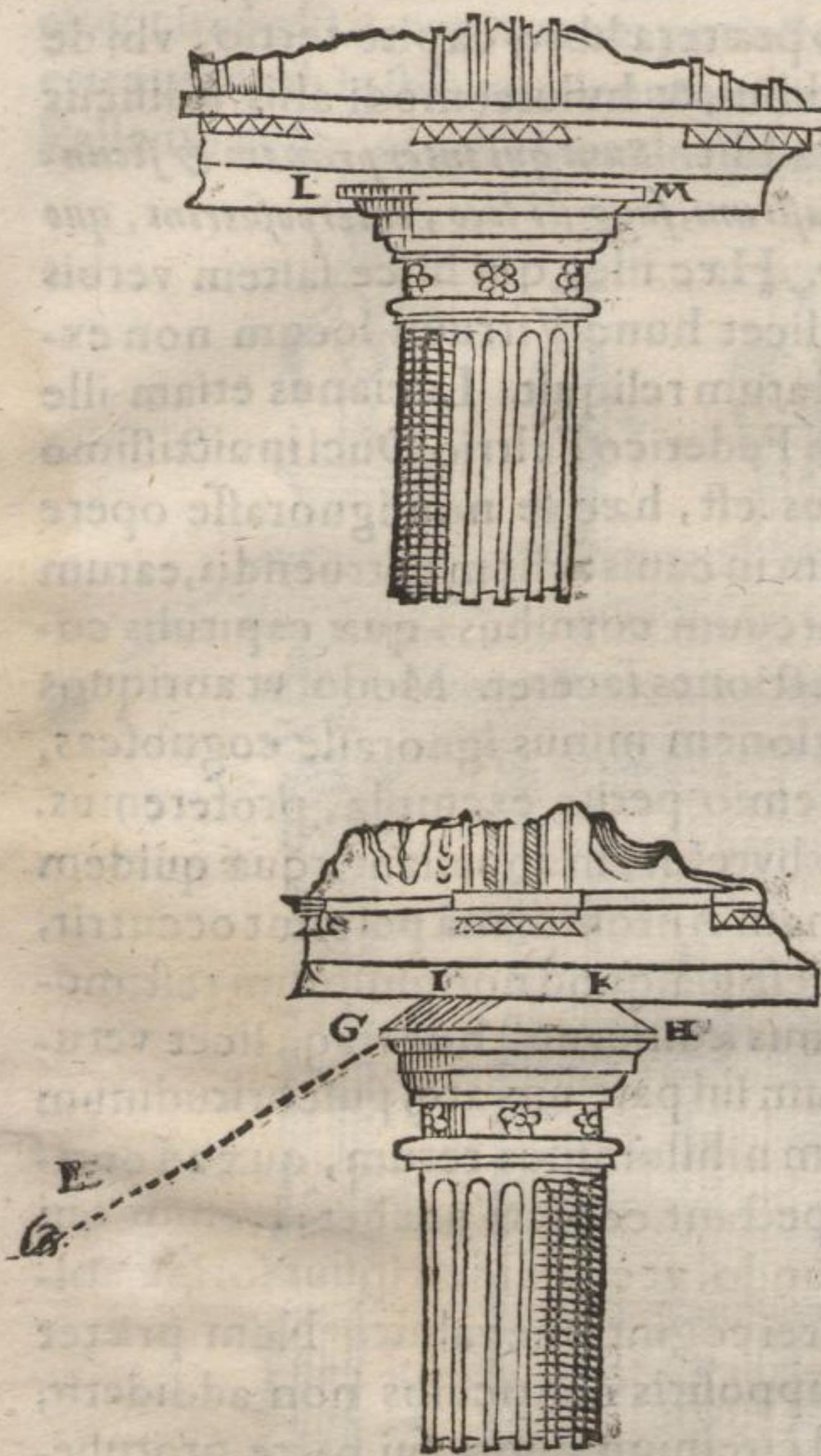
stylium

stylium C. D. B. capituli proiectio D. A. oculus E. A. C. itaq;
pars C. D. oculo in E. constituto, non apparebit, sed epistylii
pars quædam intra capitulum immergetur, vt videre est in se-
cunda figura, in qua epistylii prima fascia, tota pænè infra æqua-
tam capituli L. M. superficiem demergitur. Ad hoc igitur ne
mutilum mancumue epistylium appareat, sed eius symmetria
prospero respondeat oculo in F. collocato, addatur capitulo per
medium scamillus I. G. K. H. Erit itaq; pars capituli G. I. K. H.
non ad libellam collocata, sed ad æqualem modum, vt adiectione
quæ in stylobatis facta fuerat. Quibus absolutis, oculo in E.
collocato ita apparebit, ac si idemmet oculus, vt in superiori
schemate in H. esset constitutus.

Notan-

g. D

NOtandum interim, quod ad hanc capitulorum per scamillos adiectionem pertinet, nihil prorsus nos ex antiquis edificiorum vestigiis coniucere potuisse. Nullumque esse eorum qui vettustorum ædificiorum reliquiis dimetiendo lineandisque operam impeditrunt, qui de his scamillis adiectionibus ué fecerit verbum. Veruntamen apud Leonem Baptystam Albertū, acrem ingenio virum, ac præter ceteros hac in specie solerter, libro suæ architecturæ septimo capite decimo, ubi de ingentibus templorum fornicibus loquitur, hæc scribit; Illud aduerti in templis maximis, quod columna ad tantam operis vastitatem forte non respondissent, perduxisse Camurarum cornua, quod in eorum arcubus sagitta semidia

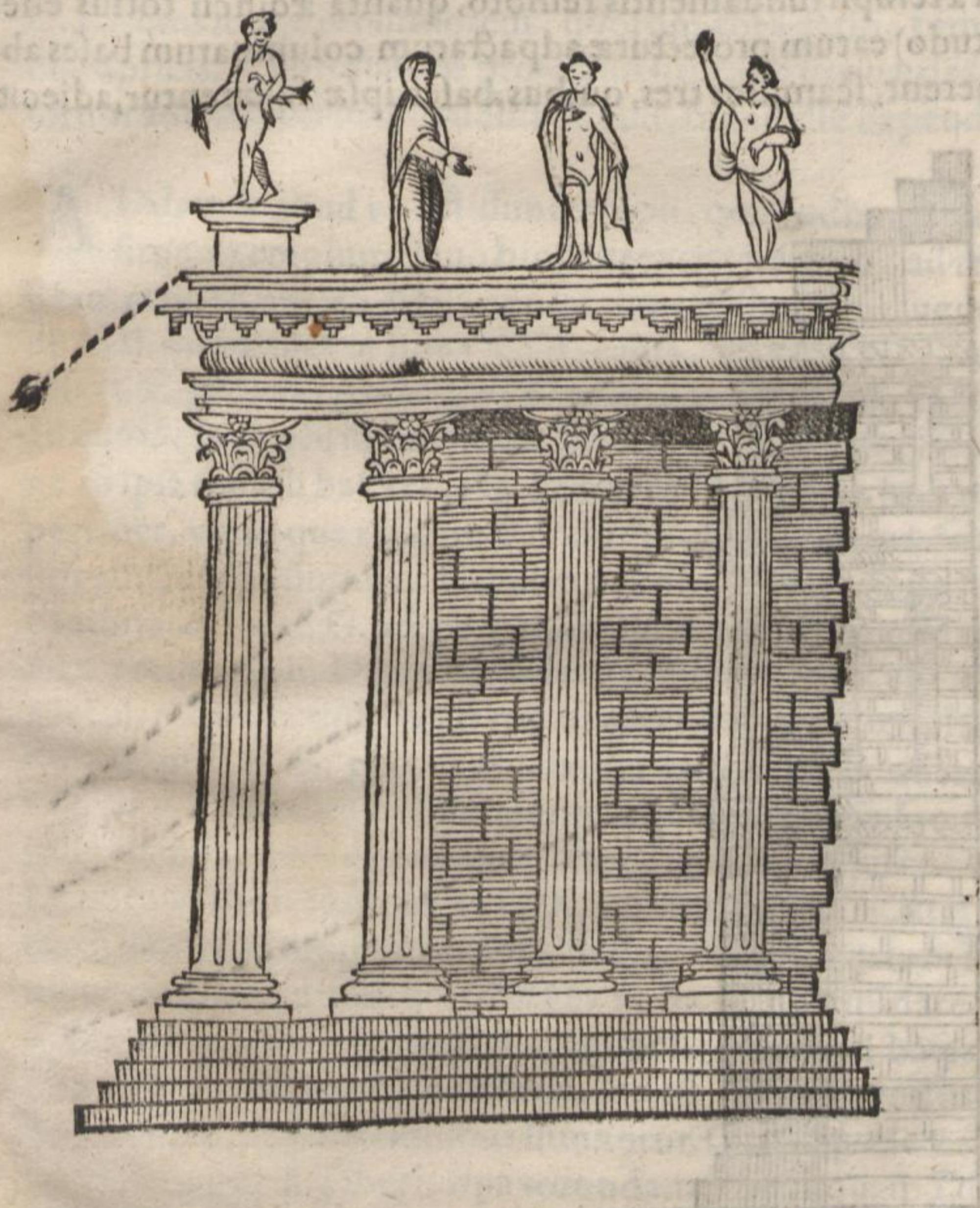
metrum excederet extertia: Quæres etiam ad venustatem accessit. Est enim se se in sublime attollens testudinatio agilior, ut ita loquar, atq; explicatior. Illud hic non præcreundum censeo, in testudinationibus arcuum

D 3

capita

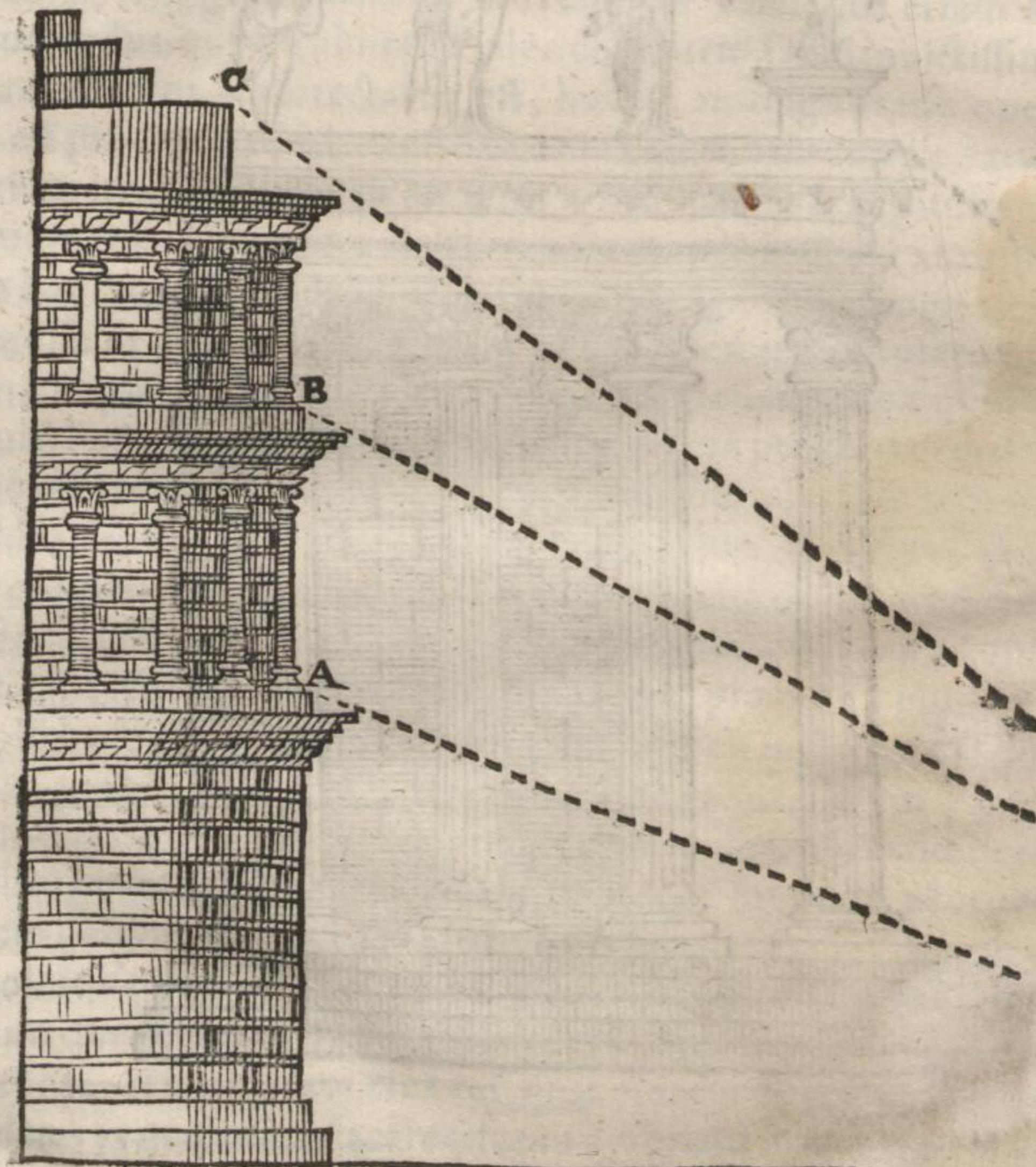
capita ad minus prolixiora semidiametro efficienda sunt, quantum spectantibus occupant coronarum prominentiae, ne medio ex templo intueri possint. Hæc ille, qui octauo præteral libro capite tertio, ubi de facellis, sepulchris, pyramidibus, & huiuscemodi aliis ædificiis sermonem habet, hæc item addit. Sunt qui inter primam & secundam aram, quippiam, veluti latastrum, suggesti loco, interposuerint, quo esset opus celsiori cum venustate. Hæc ille, qui hisce saltem verbis Scamillorum adiectionem (licet hunc Vitruuii locum non expenderit) se cognouisse testatum reliquit. Lucianus etiam ille Benuerardus, qui mirabilem Federico Feltrio Ducii in uitissimo regiam Vrbini architectatus est, hæc se non ignorasse opere ipso est protestatus, hic enim in cauis ædium extruendis, earum porticus ita constituit, ut arcuum cornibus, quæ capitulis columnarum incumbunt, adiectiones faceret. Modo, ut antiquos ipsos hanc Scamillorum rationem minus ignorasse cognoscas, nonnulla ex antiquitatis gremio petita exempla, proferemus. Romæ in platea quam Presbyterorum appellant, quæ quidem ijs. qui à Pantheo ad columnam Antoninam pergunt occutrit, peruetusti templi visuntur vestigia, quod nonnullorum testimonio Marti dicatum Antoninus ædificauit: hoc itaq;, licet vetustate consumptum, multarum sui partium atq; pulchritudinum desiderium faciat, multarum nihilominus rerum, quæ ad optimæ architecturæ rationes spectant, copiam præbet: is enim qui templo huic præfuit ædificando, ut ex ædificii ipsius forma colligitur, probè ædificatoriæ rei cognitione valuit. Nam præter id quod coronici utilis appositis denticulos non addiderit, Zophorum etiam, quem ad circinum quota sui parte protuberantem delubauit, octaua altitudinis suæ particula (duodecima voluit Vitruvius) inclinavit. Nouit enim ille sublimiorem lineam, que ab oculo ad summam rem extenditur, longorem esse, & ideo resupinatam eius rei quæ videtur speciem facere. Ille idem, ut oculo satisfaceret, supra coronam in lateribus templi per-

pli perpetuum murulum / scamillum probè diceres) erexit, idque teste Andrea Palladio, ne statuarum imæ partes, quæ ipsis essent impositæ, coronarum proieeturis, oculis furarentur. Non erit autem ab instituto alienum eius rei diagramma ex ipsomet Palladio desumptum ob oculos ponere.

Illud

Illud etiam ad scamillorum considerationem in primis pertinet, quod is qui Pantheon, templorum omnium pulcherrimum & vetustissimum, à fundamentis etexit, adiectiones huiuscemodi prætermittendas esse non putauit: Tribus enim coronis totum ædificii ambitum circumcingentibus, ne (oculo tantum à templi fundamentis remoto, quanta ædificii totius esset altitudo) earum proieceturæ ad pectorum columnarum bases absorberent, scamillos tres, quibus bases ipsæ fulcirentur, adiecit,

full

quorum

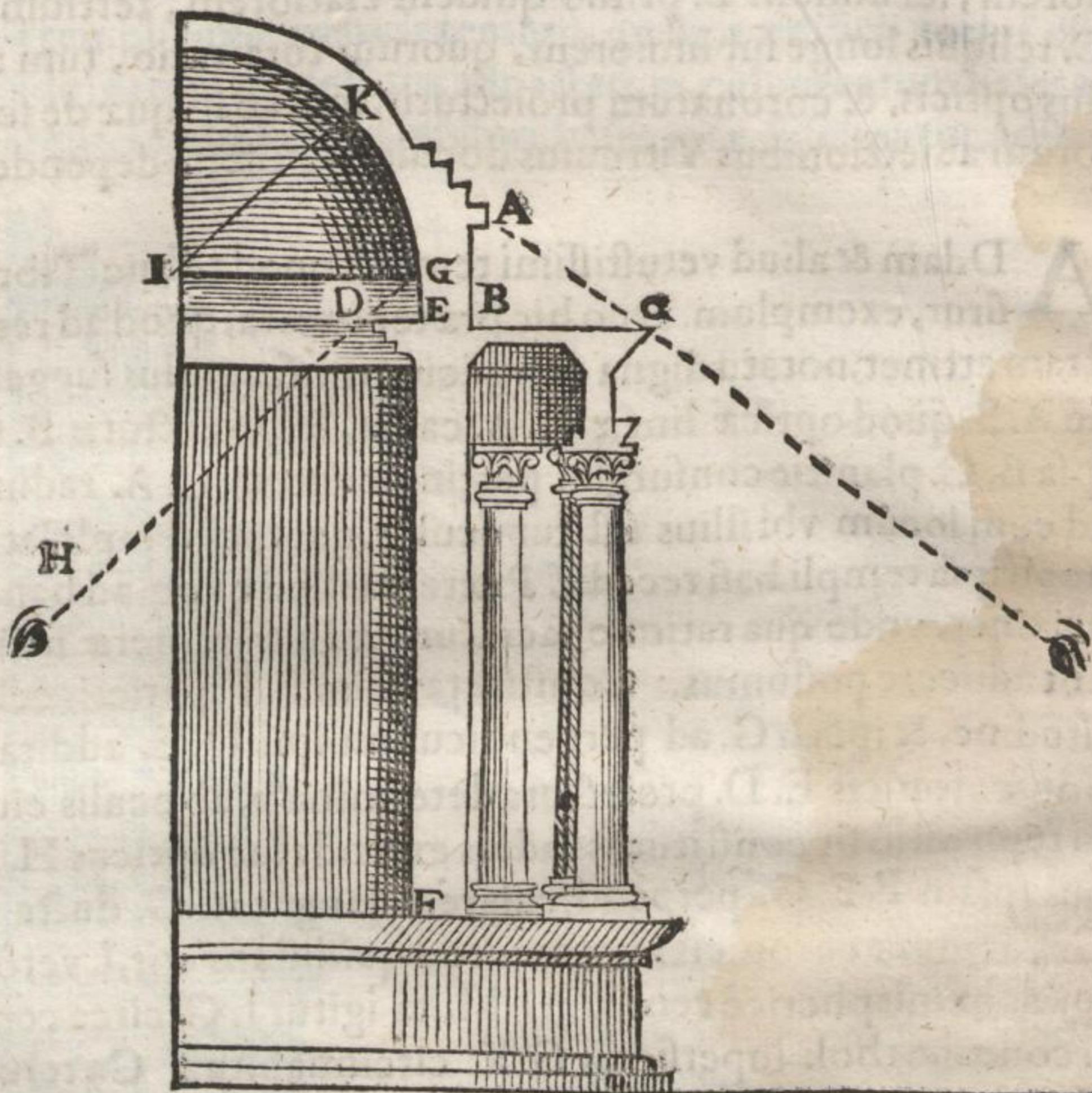
quorum officio ab eo quem diximus loco, integræ columnarum bases spectarentur: Tres igitur, ut diximus scamillos circumcurrentes disposuit, hosq; impares, infimum enim, qui A. litera in subiecta templi orthographia notatur, & reliquis humiliorem, secundum B. primo quidem elatiorem, tertium verò C. reliquis longe sublimiorem, quorum tota ratio, tum ab radiis opticis, & coronarum projecturis, tum ab ijs quæ de scamilorum adiectionibus Vitruvius docuit, manifestè dependet.

ADdam & aliud vetustissimi templi, quod adhuc Tiburi visitur, exemplum. Duo hic præter cætera, quod ad rem nostram attinet, notatu digna conspiciuntur: scamillus suggestum uè A. B. quod opticæ lineæ C. A. causa, & projecturæ B. C. ab ipsa B. C. planitie consurgit: pertingit autem C. A. radius usq; ad eum locum vbi illius sittitur oculus, qui tota templi latitudine ab ipsa templi basi recedit. Præterea illud quoq; ad hanc rem pertinet, vnde qua ratione sacrarum ædium cameræ faciendæ sint adiscere possumus. Constituta enim E. F. parietis cellæ altitudine, & ipsa I. G. ad perpendicularum ipsi D. E. addita, nec non coronicis E. D. projectura determinata, ab oculis eius qui in templi ostio sit constitutus radius extendatur opticus H. D. G. qui ipsam F. E. G. perpendicularē tangat in G. ducta igitur G. I. summæ coronicis libramento æquidistans erit, I. verò tholi ipsius hemisphericè centrum. Mota igitur I. G. circa centrum I. concava tholi superficies G. K. circinnabitur. Cæterum auctarii loco notandum, non potuisse Baptistam Albertum has fornicum camerarum uè adiectiones ut fecit determinare, siquidem hæ non ad totius ædificii commensum veluti bases & columnæ proportione respondent, sed ab opticis protus radiis, & coronatum projectibus sumuntur. Quod quidem ille non ignorauit, qui in Tiberis ripa rotundam ædem, quam Diui Stephani appellant (nonnulli Vestæ fuisse templum contendunt) exædificauit; nouit id quoq; Bramantes noster, ut in ea ædicula

E

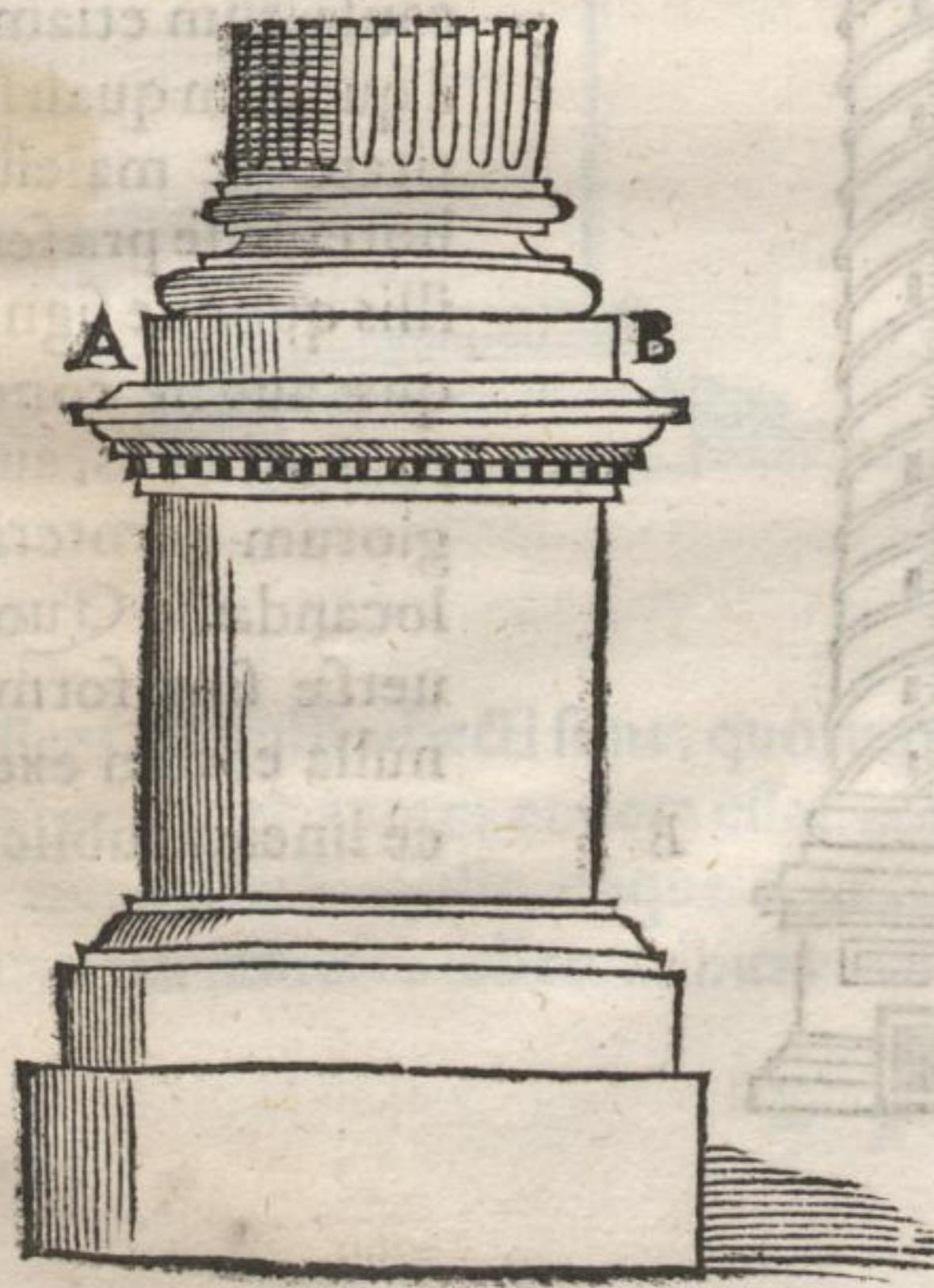
videre

**videre est quam Romæ in monte Aurelio Diuō Petro dicatam
construxit.**

Sed iam satis superq; de iis scamillis, qui ad superiores ædificiorum partes adaugendas faciunt: modo quo pacto antiqui Architecti scamillis ipsis in inferioribus usi fuerint, exemplis propo-

propositis patefaciemus. Profecto quod ad stylobatas attinet, pauca sunt antiquitatis vestigia, vnde id facile possit obseruari: quædam tamen ad hanc usque diem perduxit ætas, in quibus perscamillos factas adiectiones manifestè comperies. Rarissimæ sunt vetustorum templorum reliquiæ in quibus columnas stylobatis impositas cernas, alterum tamen exemplar, & illud si fides Palladio, hac in specie unicum, Assisi in Umbria conspicitur, in quo pronai columnæ, subiectis stylobatis fulciuntur, templi enim huius architectus, eo quod libratæ stylobatarum summæ planicies à solo ita essent elatæ, ut contemplantium oculos altitudine superarent, ne stylobatæ (quod vitii in primis damnat Vitruvius) aluolati viderentur, scamillos adiecit, atq; scamillis ipsis bases impositas collocauit: cuius quidem rei exemplum ne desideretur, eiusdem stylobatæ imaginem, ita uti habet, ob oculos ponimus. scamillus A. B.

E 2 Alte-

Alterum scamillorum huiuscmodi exemplum mirabilis illa columna præbet, quam in Traiani foro S. P. Q. R. eiusdem Imperatoris memoriarum consecravit. Cum enim stylobatæ altitudo ab egesti montis solo, humanæ statuarum proceritatem longè superaret, ne basis imposita aspicientium oculos frustraretur, ad scamilli adiectionem architecti industria confudit. Nos ne cui præfatæ speciei desiderium fieret, eiusdem columnæ cum scamillo adiecto imaginem apponendam putauimus. Scamillus A. B.

Scamillis iidem ingeniosissimi veteres, ijs in stylobatis vni sunt, quos statuis clarissimorum virorum supposuerunt. Idque cum jam dicta de causa, tum etiam ut hoc pacto è quodam quasi sugesto auctoritate & maiestate spectabiliores se se præferent. Eosdem illis quoque signis supposuerunt, quæ aut in concavis templorum ædicolis, aut in ipsis fastigiorum acroteriis essent collocandæ. Quorum cum diuersæ sint formæ, nos non nulla eorum exempla graphice lineata subiicimus.

Quidam

QVidam igitur vnicum tantum Scamillum adiectum habent, ea tamen lege, ut quasi basis cuiusdam plinthus stylobatæ solidum æquet, ut in subiecto exemplo videre licet.

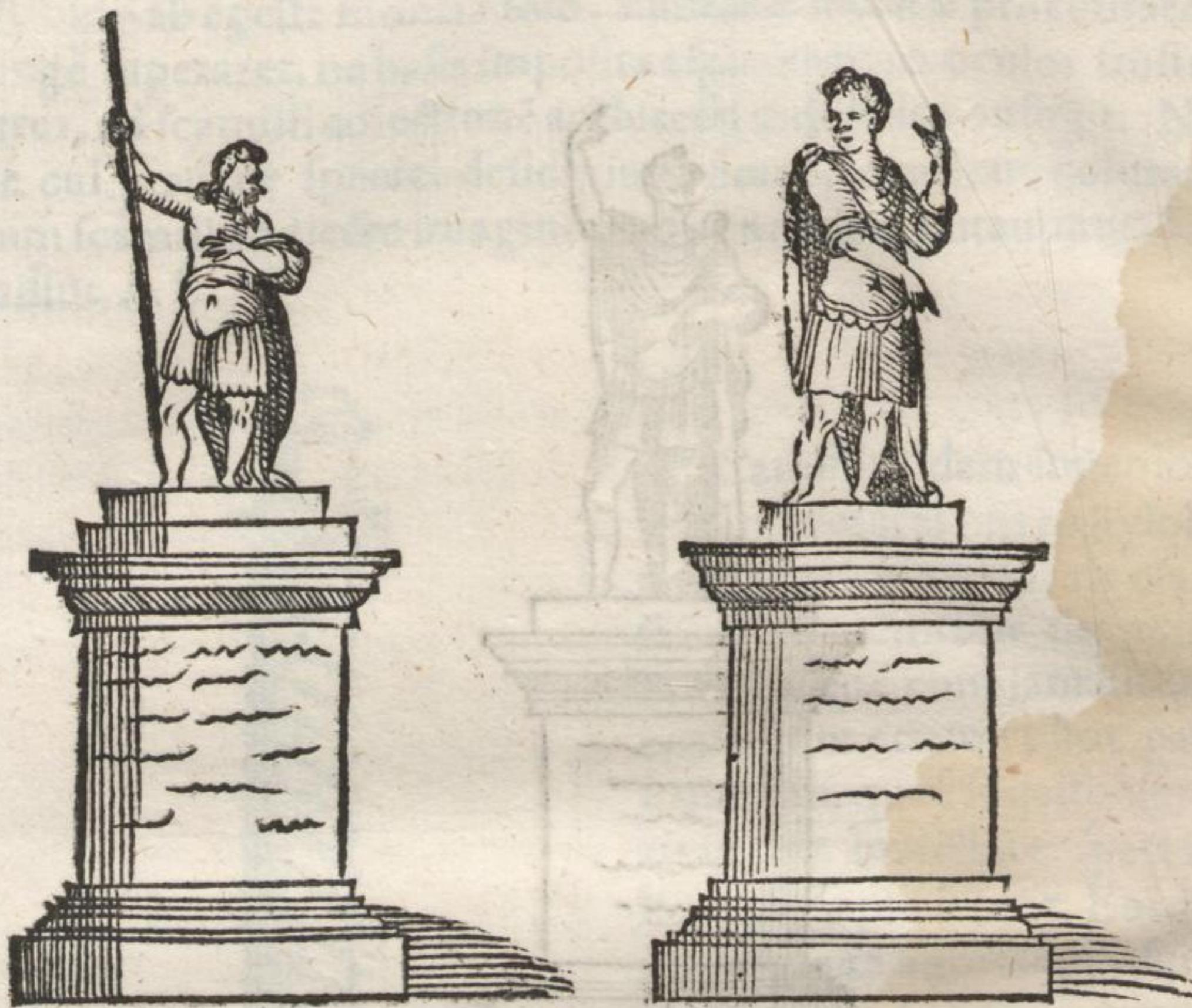
Aliis duplices scamilli adiecti sunt, quorum alter stylobatæ solidum æquaret, alter autem codem esset contractior. Fuere item qui vnicum tantum scamillo, eoque ipso stylobata contractiore, usi sunt, ut in subiectis schematibus videri potest.

E 3

Qui-

SCAMILLI IMPARES

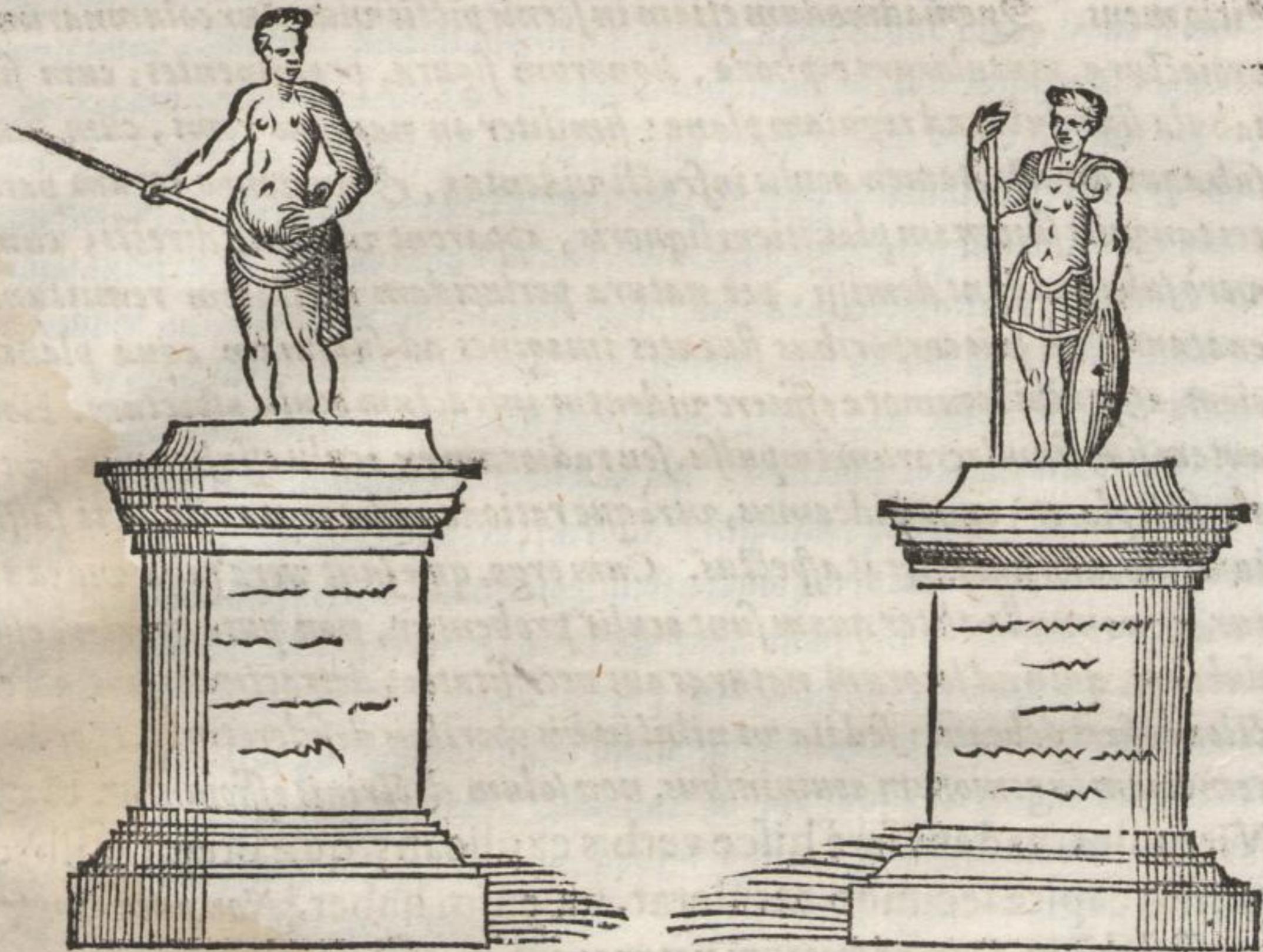
Et resimatos, etiam scamillos, ita ut ex appositis de-
formationibus colligi potest, adhibuerunt.

QVidam resimatos, etiam scamillos, ita ut ex appositis de-
formationibus colligi potest, adhibuerunt.

Libet

3

Libet hic, ut speculationibus hisce nostris pondus & auctoritatem addamus, eiusdemmet Vitruuii verba ex secundo sexti libri capite in medium ponere.

Nulla, inquit ille, architecto maior cura esse debet, nisi uti proportionibus ratio & partis habeant edificia rationum exactiones. Cum ergo constituta symmetriarum ratio fuerit, & commensus rationibus explicati; tunc etiam acuminis est proprium, prouidere ad naturam loci, aut usum, aut speciem, & detractionibus vel adiectionibus temperaturas efficiere, uticum de symmetria sit detractum aut adiectum, id videatur recte esse formatum: sic ut in aspectu nihil desideretur: Alia enim ad manum species esse videtur, alia in excelso: non eadem inconcluso, dissimilis in aperio: in quibus magni iudicii est cognoscere quid tandem faciendum sit: Non enim veros videtur habere vires effectus, sed fallitur sape ab eius iudicio.

SCAMILLI IMPARES

dicio mens. Quemadmodum etiam in scenis pictis videntur columnarum projecturæ, mutulorum ephoræ, signorum figuræ, prominentes, cum sit tabula sine dubio ad regulam plana: similiter in nauibus remi, cum sint sub aqua directi, tamen oculis infracti videntur, & quatenus eorum partes tangunt summam planitatem liquoris, apparent uti sunt directi; cum vero sub aqua sunt demissi, per naturæ perlucidam raritatem remittunt enatantes ab suis corporibus fluentes imagines ad summam aquæ planitatem, atque ibi commotæ efficere videntur infractum oculis aspectum. Hoc autem siue simulacrorum impulsu, seu radiorum ex oculis effusionibus (uti physicis placet) cum videamus, utraque ratione videtur ita esse, uti falsa iudicia oculorum habeat aspectus. Cum ergo, quæ sunt vera falsa videantur, & nonnulla aliter quam sunt oculis probentur, non puto oportere esse dubium, quin ad locorum naturas aut necessitates, detractiones aut adiectiones fieri debeant: sed ita ut nihil in his operibus desideretur. Hæc autem etiam ingeniorum acuminibus, non solum doctrinis efficiuntur. Hæc Vitruvius, eadem ferè hisce verbis explicans, quæ breuiter libro primo capite secundo attulerat, ita enim habet, Non puto oportere esse dubium, quin ad locorum naturas aut necessitates detractiones, aut adiectiones fieri debeant. Hæc autem etiam ingeniorum acuminibus, non solum doctrinis efficiuntur. Igitur statuenda est primum ratio symmetriarum à qua sumatur sine dubitatione commutatio, deinde explicetur operis futuri, & locorum imum spaciū longitudinis & latitudinis, cuius cum semel fuerit constituta magnitudo, sequitur eam proportionis ad decorum apparatio, uti non sit considerantibus aspectus Eurythmiae dubius. Item, & libro tertio capite secundo. Etiamq; angulares columnæ crassiores faciendæ sunt ex sua diametro quinquagesima parte, quod ea ab aere circumcidantur & graciliores esse videantur aspicientibus. Ergo quod oculos fallit, ratiocinatione est exequendum. Et paulo inferius de contractu is columnarum agens. Hæ autem propter altitudinis interwallum, scandentis oculi speciem fallunt. Quamobrem adiiciuntur crassitudinibus temperaturæ: Venustatem enim persequitur visus, cuius si non blandimur voluptati proportione & modulorum adiectionibus, ut id in suo fab-

suo fallitur temperatione adaugeatur, vastus & inuenitus conspicientibus
 remittetur aspectus. Idem capite ultimo libri eiusdem, Item secun-
 dum ratam partem ad eundem modum exaltidine columnarum expedi-
 endae sunt altitudines epistylorum: Quo enim altius oculi scandit acies,
 non facile persecat aeris crebritatem: dilapsa itaq; altitudinis spatio, & vi-
 ribus extrita, incertam modulorum renunciat sensibus quantitatem: qua-
 re semper adiiciendum est rationis supplementum in symmetriarum mem-
 bris, ut cum fuerint in altioribus locis opera, aut etiam ipsa colossicota,
 certam habeant magnitudinum rationem. Demum ante finem eius-
 dem capituli. Membra omnia quæ supra capitula columnarum sunt fu-
 tura, id est, epistyla, zophori, corone, tympana, fastigia, acroteria, in-
 clinanda sunt in frontis suæ cuiusq; altitudinis parte duodecima. Ideo quod
 cum steterimus contra frontes, ab oculo linea duæ si extensa fuerint, & u-
 na tetigerit imam operis partem, altera summam, quæ summam tetigerit,
 longior fiet. Ita, quo longior visus linea in superiorem partem procedit, re-
 supinatam faciet eius speciem: Cum autem uti supra scriptum est, incli-
 natæ fuerint, tunc in aspectu videbuntur esse ad perpendiculum, ac nor-
 mam. Ad hæc faciunt etiam quæ retulit libro quarto capite quar-
 to. Crassitudines autem earum (de columnis loquitur) extenuentur
 his rationibus, uti si octaua parte erunt quæ sunt in fronte, hæfiant nouem
 partes, in concluso enim aere si quæ extenuatae erunt, non discernentur; sin
 autem videbuntur graciliores, cum exterioribus fuerint striae viginti qua-
 tuor, in his facienda erunt viginti octo, aut triginta duæ, ita quod detra-
 hitur de corpore scapi, striarum numero adiecto adaugebitur ratione, quo
 minus videbitur, & ita exæquabitur dispari ratione columnarum crassi-
 tudo. Hoc autem efficit ea ratio, quod oculus plura & crebriora signa tan-
 gendo, maiore visus circuitione peruagatur. Namq; si duæ columnæ æquè
 crassæ linceis circummetientur, è quibus una sit non striata, & altera stria-
 ta, & circa strigum caua, & angulos striarum linea corpora tangat, tamet-
 si columnæ æque crassæ fuerint, linea quæ circundatae erunt non erunt æqua-
 les, quod striarum & strigum circuitus maiorem efficit linea longitudi-
 nem. Sin autem hoc ita videbitur, non est alienum inangustis locis, & in

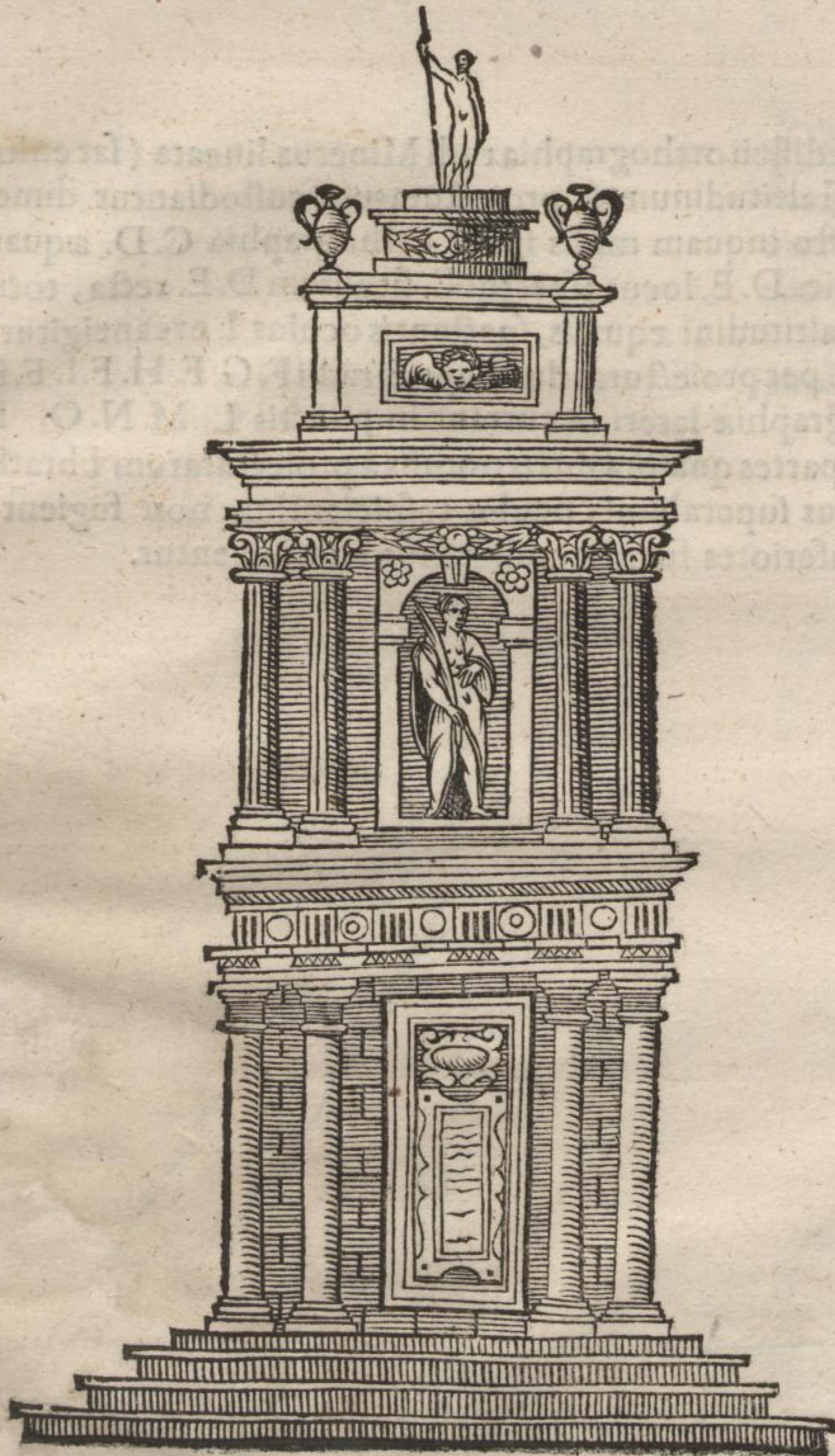
F

concluso

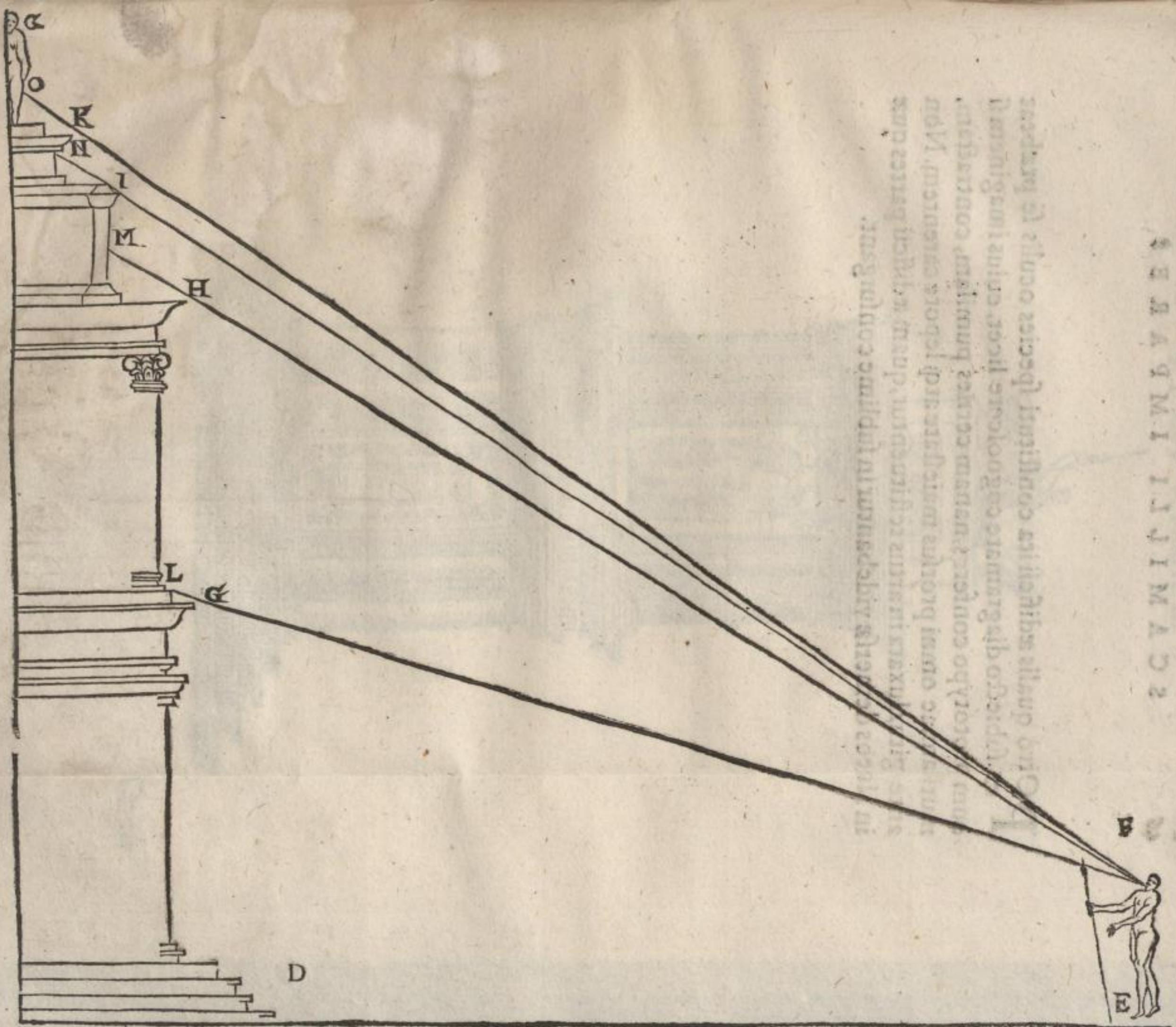
concluso spatio, graciliores columnarum symmetrias in opere constituere, cum habeamus adiutricem striarum temperaturam. Hæc ferè sunt quæ Vitruuius partim de adiectionibus detractionibusq; symmetriarum, ut rationibus temperatæ, venustate simul ac decore, aspicientium oculis ad blandirentur, conscripsit. Quæ quidem nisi per necessaria, & ad operum rectam explicationem oportuna iudicasset, nequaquam grauissimus & solertissimus auctor, tanta sermonis prolixitate, tot repetitionibus inculcasset. Nos autem, antequam operi extremam imponamus manum, de adiectione quæ per Scamillos fit in ædificiis illis quæ in sublimi consurgunt, nec non de vitio eorum, qui symmetrias ea ratione non temperant, sermonem faciemus.

Esto itaq; sepulchri Mausoleiuè orthographia: præstat modo delineatam eius in tabella formam, ad opus ipsum transferre. Dupli igitur id negotii ratione absoluetur, vel enim iisdem symmetriis quibus designatum est ædificabitur, vel iuxta Vitruuiandum præceptum detractionum adiectionum uè adaugebitur temperaturis.

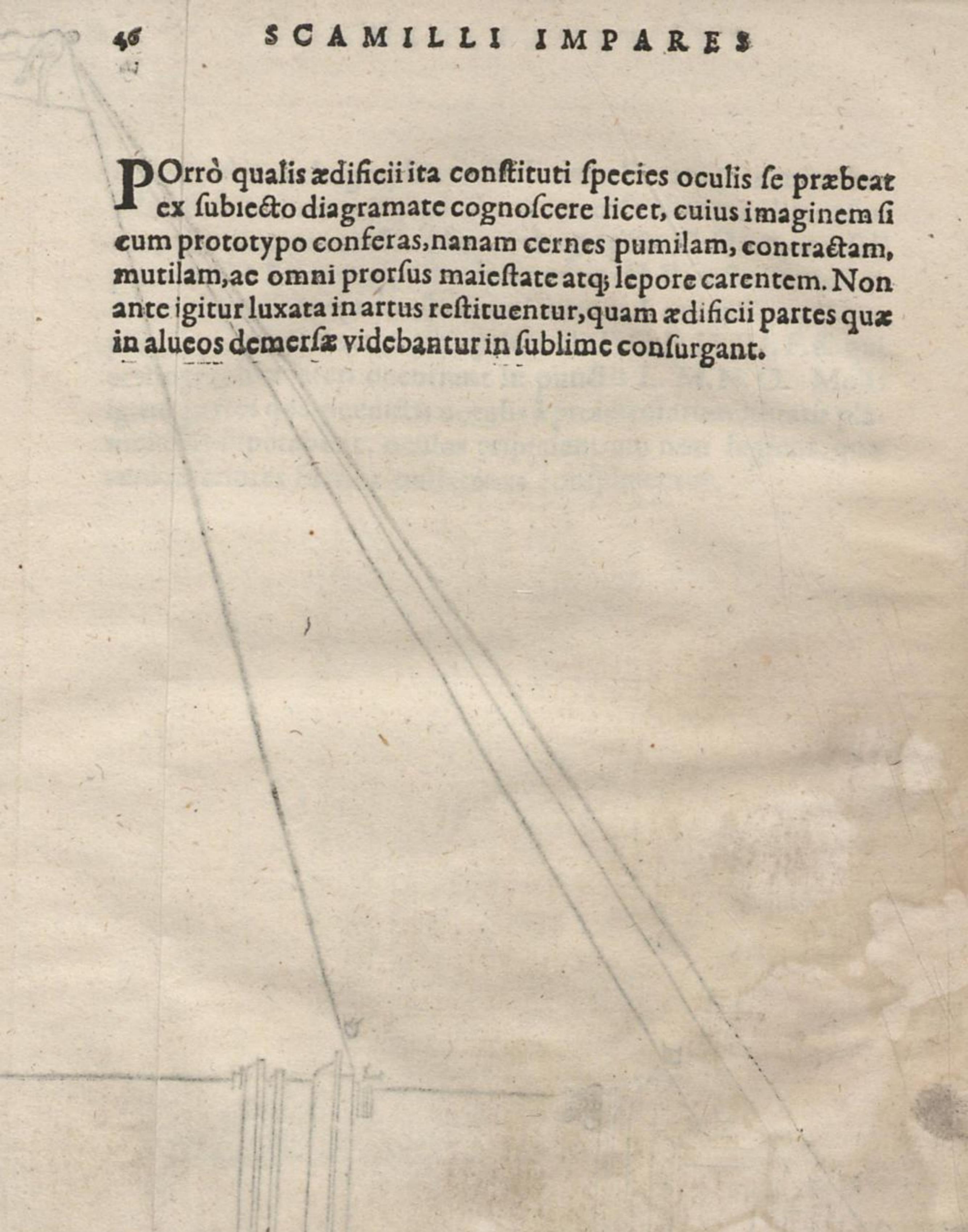
Sic

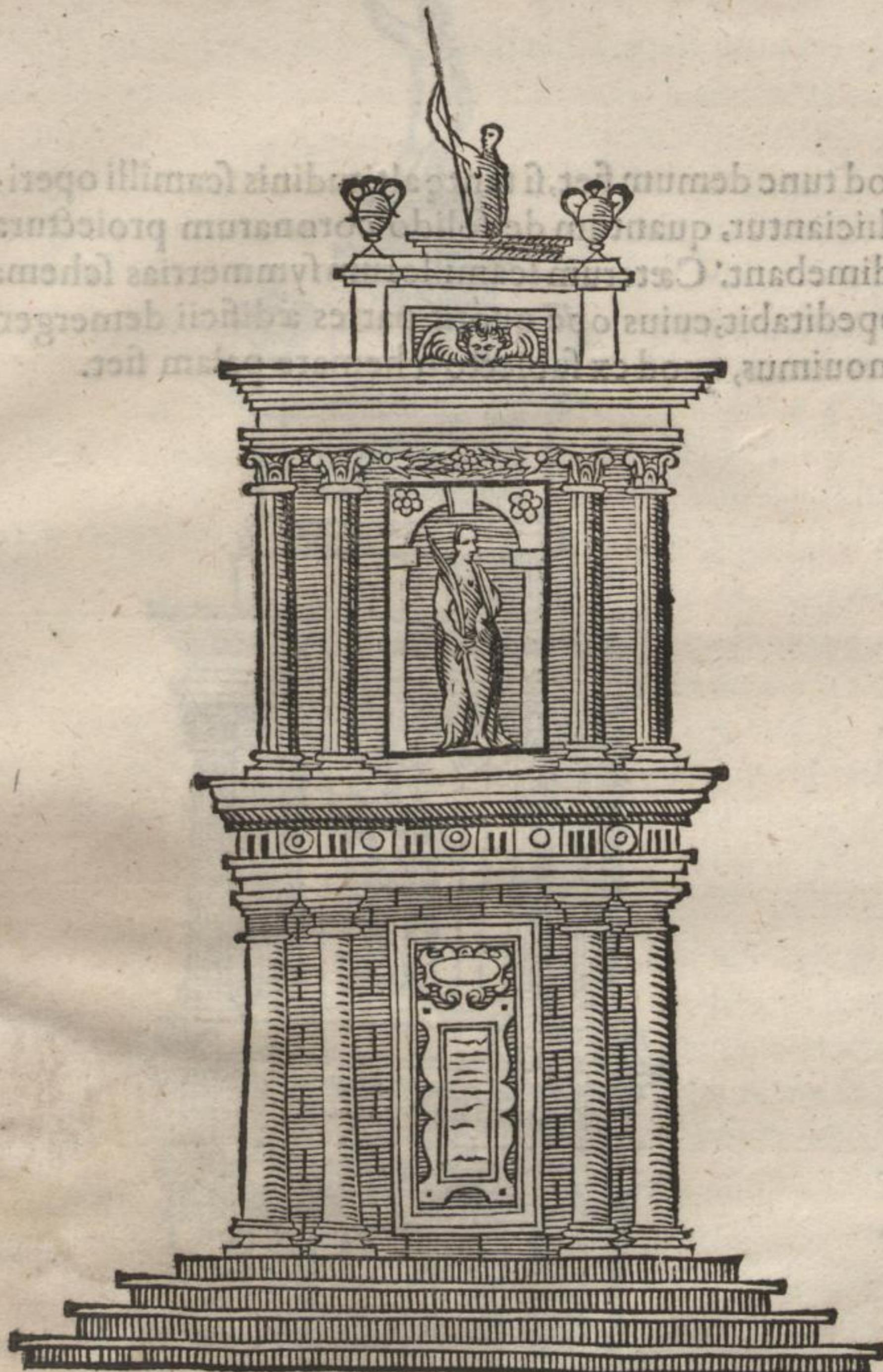

Sic ædificii orthographia rudi Minerua lineata (sat enim fuerit si altitudinum & projecturarum custodiantur dimensiones) esto inquam molis ipsius orthographia C. D. æquati soli planicies D. E. locus aspectus E. sit autem D. E. **recta**, totius ædificii altitudini æqualis, spectantis oculus I. exeat igitur à pupilla F. per projecturas ducti optici radii F. G. F. H. F. I. F. K. qui orthographiæ lateri occurrant in punctis L. M. N. O. Molis igitur partes quæ prædictis notulis à projecturarum libratis planiciebus superabunt, oculos respicientium non fugient, quæ verò inferiores fuerint nullatenus conspicientur.

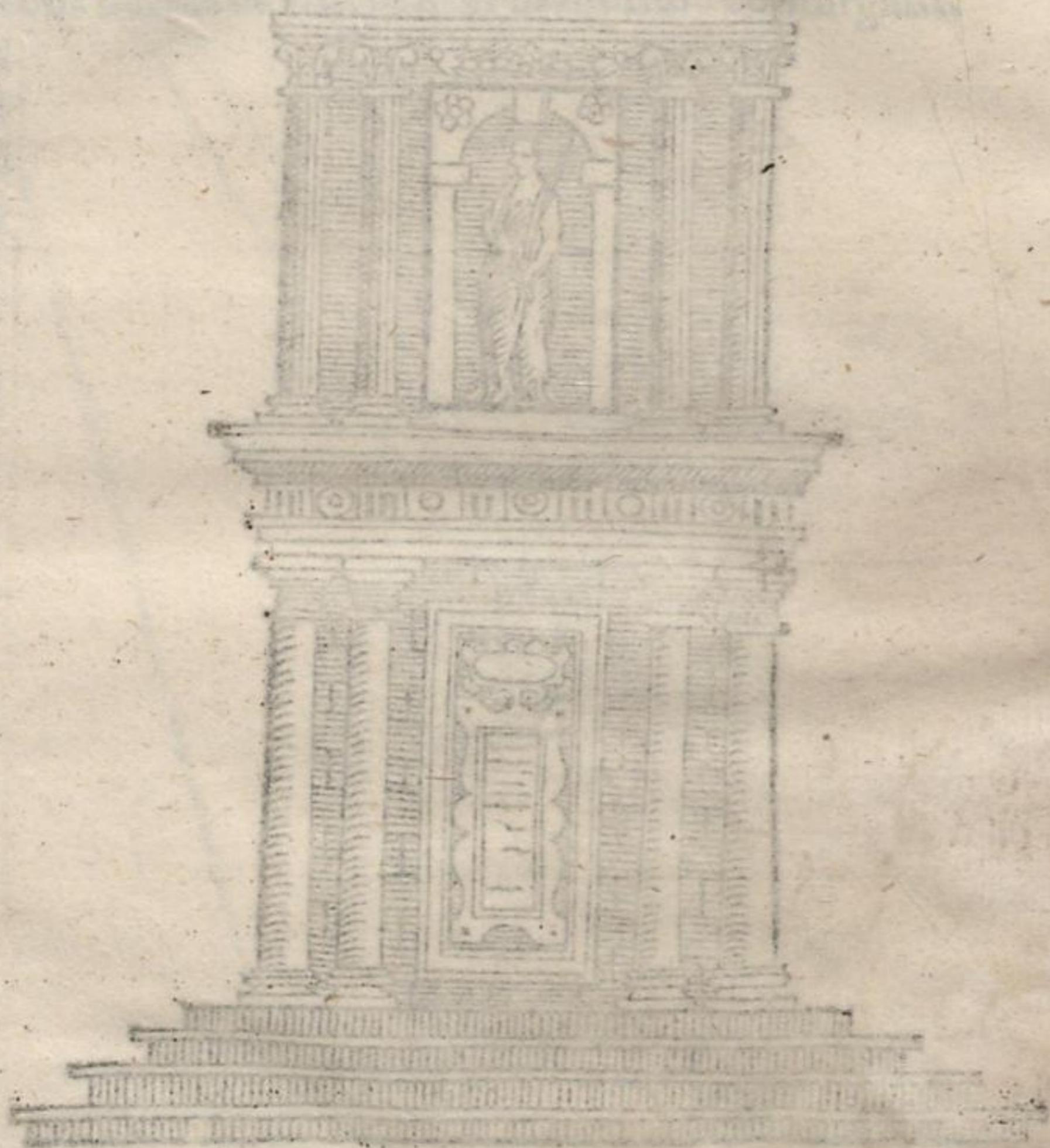
Porrò qualis ædificii ita constituti species oculis se præbeat ex subiecto diagramate cognoscere licet, cuius imaginem si cum prototypo conferas, nanam cernes pumilam, contraetam, mutilam, ac omni prorsus maiestate atq; lepore carentem. Non ante igitur luxata in artus restituentur, quam ædificii partes quæ in alucos demersæ videbantur in sublime consurgant.

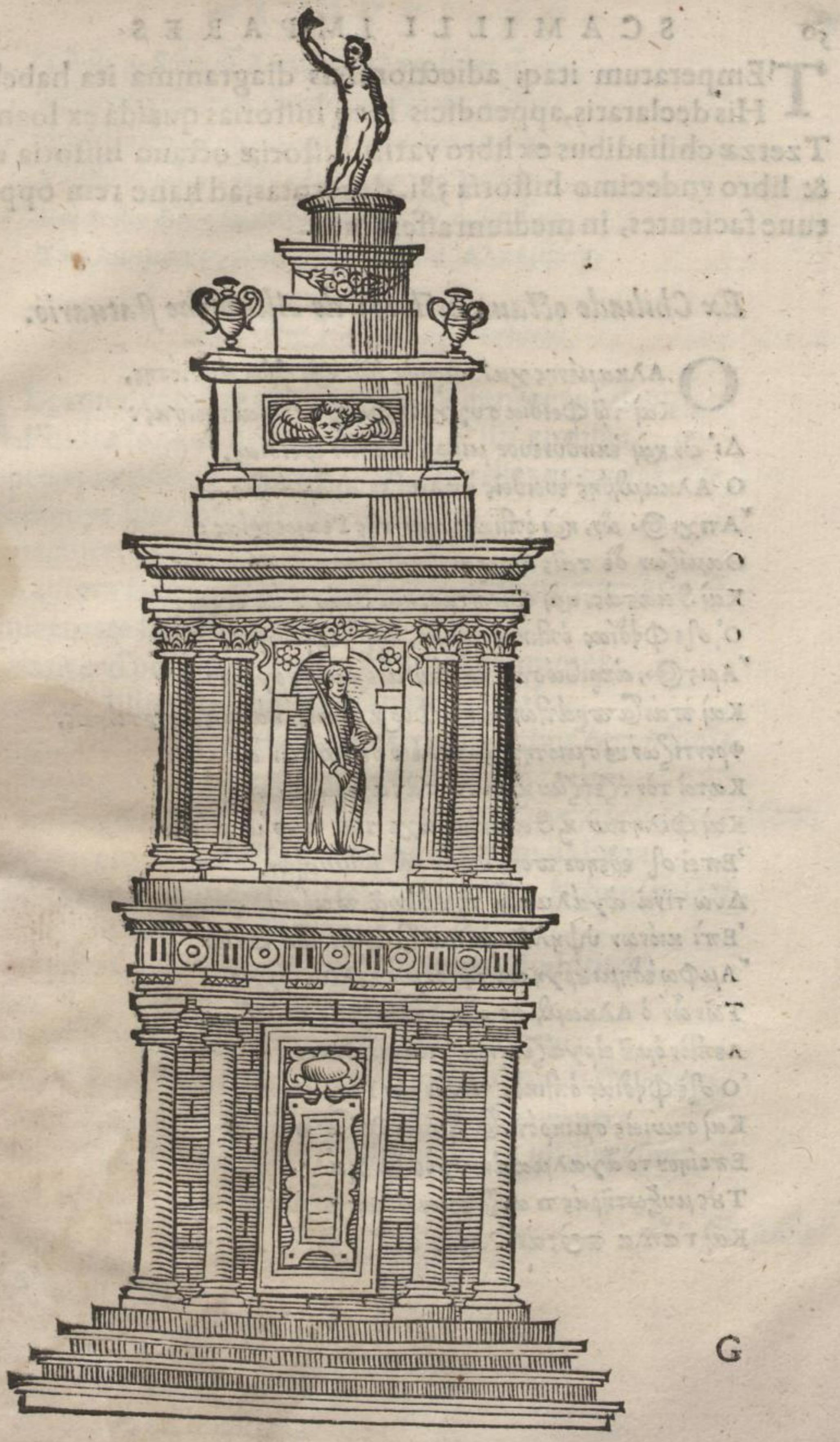

Quod

Quod tunc demum fiet, si tantę altitudinis scamilli operi ipsi adiificantur, quantum de solido coronarum projecturę oculis adimebant. Cæterum scamillorum symmetrias schema illud suppeditabit, cuius ope quotę partes ædificii demergerentur agnouimus, quod ex subiecto schemate palam siet.

G

TEmperatum itaq; adiectionibus diagramma ita habebit.
His declaratis, appendicis loco historias quasdā ex Ioannis
Tzetzæ chiliadibus ex libro variæ historiæ octauo historia 193.
& libro vndecimo historia 381. decerptas, ad hanc rem oppor-
tune facientes, in medium afferemus.

Ex Chiliade octaua hist. 193. de Alcamene statuario.

O Αλκαμένης χαλκογρύος ἡώ, οὐκέ γέμει Νησιότης,
Καὶ τῷ Φειδίᾳ σύγχρονῷ, καὶ τότῳ αὐτέριστος:
Δι' ᾧν οὐκέ ἐκινδύνευσε μικρῷ Θανάτῳ Φειδίος.
Ο Αλκαμένης ἐυειδεῖς ἐπλατεῖν αὐδριάντας,
"Απεχνῷ ὥν, οὐκέ ὀπίκης, οὐκέ τῆς Γεωμετρίας:
Θαμίζων δὲ τὰς ἀγοραῖς, οὐκέ διατριβῶν τάνταις,
Καὶ θεατᾶς, οὐκέ Φιλητᾶς, οὐκέ θιασῶτας εἶχεν:
Ο Δε Φειδίος ὀπίκος τελῶν, οὐκέ γεωμέτρης,
"Αριστῷ, αἰκριβώστος τε τὸν αὐδριαντόργιον:
Καὶ πάντα πράττων περίφορα τόποις, καιροῖς, περσώπαις,
Φροντίζων καθημότητῷ πλέον δὲ οὐκέ τῶν ἄλλων
Κατὰ τὸν τζέτζικην ἢ αὐτὸς τὰς ἀγορὰς ἐμίσθι:
Καὶ Φιλητῶν ἢ θεατῶν εἶχε τὴν τέχνην μόνην
"Ἐπεὶ δέ ἐδέησε ποτὲ δῆμω τῷ Αθηναίων,
Δύω τινὰ ἀγάλματα τῇ Αθηνᾷ ποιήσαι,
"Ἐπὶ κιόνων ψυηλῶν μέλλοντα χεῖν τὸν βάσιν
"Αμφω ἐδημιουργησαν τῷ δῆμῳ κελευσθέντες
Τῶν ὦν ὁ Αλκαμένης μὲν τόπῳ θεᾶς παρθένος,
Λεπτὸν ὅμοιον εἰργάζετο οὐκέ γυναικεῖον τύπον
"Ο Δε Φειδίος ὀπίκος τελῶν οὐκέ Γεωμέτρης
Καὶ σωιεῖς σμικρότατα Φαίνεας ταῦτα ἐν ψεύτῃ
Εποίησε τὸ ἀγάλμα ἀνεῳγός ταῦτα χείλη,
Τὰς μυξωτῆράς τε ἀντίτιτον ἔχον ἀνεστασμάτων
Καὶ τἄλλα περὶ αὐτῶν ψεύτης τῶν κιόνων

"Εδοξεν

"Εδοξε κρεῖττον δέ λοιπό τὸ Αλκαρδύς εἶναι.
Φεδίας σκινδύνευσε βληθεῖαι σῆμα τοῖς λίθοις.
Ως δή προθη τὰ αγάλματα πού κίστιν ἐσάθη:
Τὸ μὲν Φεδίας ἔδοξε τὸ εὐγενὲς τῆς τέχνης
Καὶ τῶν διὰ σόματος λοιπὸν λέων ὁ Φεδίας
Τὸ Αλκαρδύς γελασὸν καὶ γέλως Ἀλκαρδύς.

Hec ita Latine aduerbum.

Alcamenes faber erat ærarius, & genere insulanus,
Phidiæ sanè contemporaneus, & illi æmulus,
Propterquæ pericitatus est propè Phidas ut moreretur.
Alcamenes speciosas fingebat statuas,
Perspectiæ ignarus, & Geometriæ.
Cum autem frequens esset in plateis, & in illis versaretur,
Admiratores habebat, amatores, & sodales.
Phidas verò perspectiūs existens, & geometra
Perfectus, diligentissimè statuariam tractabat,
Et singula faciebat consona locis, temporibus & personis,
Curam gerens decoris maxime, & aliarum rerum.
Et iuxta id quod placet T Z E T Z Æ, ipse quoq; plateas odibat,
Et amaticem, & spectraticem artem solam habebat.
Cum autem aliquando oporteret populum Atheniensem,
Duas quasdam statuas Mineruæ constituere,
Quæ altam super columnam basim erant habituræ,
Ambo à populo iussi fabricauerunt.
Quorum Alcamenes imaginem Deæ Virginis
Gracilem simul fecit, & fæminilem aspectum habentem,
Phidas verò perspectiūs cum esset, & Geometra,
Et cognoscens breuissima apparere quæ in sublimi sunt,
Fecit statuam hiantibus labris,

Et nāsō quidem præditam distracto,
 Et alia ad rationem altitudinis columnarum.
 Visa est melior reliqua Alcamenis esse statua,
 Et Phidias periclitatus est lapidibus obrui:
 Porrò ubi in sublime positæ sunt statuæ, & constitutæ in columnis
 Quæ Phidiæ erat præstulit nobilitatem artis. (nis.
 Et ex tunc in ore omnium fuit Phidias,
 Alcamenes verò ridiculum, & Alcamenes risus.

Ex Chiliad. undecima Hist. 381.

Kαὶ οπίκη σῆσιν πλεῖσμα τῇ Γεωμετρίᾳ
 Πολλοῖς μὲν ἄλλαις μηχαναῖς καὶ τέχνῃ τῇ ζωγράφῳ,
 Καὶ ἀγαλμάτων τέχναις σῆσιν αὐδριαντγύιαις.
 Δεῖ γὰρ καὶ ὑψη συνορᾶν, καὶ μήκη, καὶ τὰ βάθη.
 "Ινα καὶ ὄργανα τοῖς ἀρμόδια τῷ ὑψῷ.
 Τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει αὐδρούγα όμοίως
 Καὶ τὰς μορφὰς σῆσιν τῶν γεαπλῶν καὶ τῶν πλαστῶν ὀσαύτως
 Άλλων ὄργανων. δεῖται γὰρ τὸ σύμμετρον τὸ ὑψόν,
 "Ωσάυτως καὶ τὸ μῆκον σῆσιν σύμμετρον τὸ βάθον.
 "Άλλων σῆσιν τὰ μακρότερα, ἐτέρων τὰ βραχέα.
 "Ομοίως ζωγραφίαις σῆσιν αὐδριαντγύιαις
 "Οσα μὲν ἔγγισε τῆς γῆς, μέλλοσι σάσιν ἔχειν,
 Συμμέτρος ἔχειν τὰς μορφὰς ἀπαύγα ταῦτα πείπει.
 "Οσα σῆσιν ἀρσιν σύμμετρον ἀνεγερθῆναι δέοι,
 Χρεῶν σκείνων τὰς μορφὰς τῶν αἰσυμμέτρων πλάτην,
 "Ως ἀνεισ ὑψόν λαβωσι σάντα τὰ συμμετρίαν.
 Τὸ ὑψόν κλέπτειν εἴωθε Καὶ γὰρ τὰς γεωρίας.
 Καὶ σύμμετρον ποιήσας τοῖς κατω τὰς εἰκόνας
 "Ανω σαθεῖσαν, εἴδοις ἀν δοκιν συμμεμυνῖαν:
 "Αν περ σῆσιν πλάσης τὰς μορφὰς αἰσυμμέτρου τοῖς κατοι.
 Τε ὑψόν πλάσιν σύμμετρον δεικνύει τὰς εἰκόνας.

Oὐτως

Οὐτως ὑπάρχει γένος μη τολμοῖς γεωμετρίᾳ,
Καὶ σὺν αὐτῷ καὶ ὁπλῇ καὶ μᾶλλον ξεχεαφίαις.

Ita Latine ad uerbum.

Optice sanè vtilis est, cum Geometria,
Multis quidem aliis machinis, & arti picturæ,
Et imaginum artibus, nec non statuariæ.
Oportet enim altitudines considerare, & distantias, & profunditatem,
Ut instrumenta fiant consona altitudini,
Distantiæ, & profunditati proportionata similiter,
Et aspectus quidem picturarum & plastice fictarum pariter.
Aliis enim instrumentis eget mediocris altitudo,
Pariter & distantia, & mediocris profunditas,
Aliis quæ sunt longiora, aliis item breuiora.
Similiter in picturis, & statuariis artibus.
Quæcunq; enim proximam terræ positionem habitura sunt,
Mediocres habere debent aspectus, & omnia sanè decenter.
Quæcunq; vero eleuationem mediocrem sortitura sunt,
Oportet facere aspectu graciliora.
Quæ autem elata altitudine tollenda sunt,
Oportet facere aspectibus immoderatis,
Ut in altitudine collocata recuperent proportionem.
Consuevit enim altitudo furari affectionem.
Et ubi feceris imaginem proportionatam in humili,
Videbis eam in sublimi apparere contractam.
Quod si feceris aspectum immoderatum in humili,
Altitudo proportionatam reddet imaginem,
Sic itaque multis vtilis est Geometria,
Etcum ipsa Perspectiva, & maximè Picturis.

HAECENUS difficilem tenebriosamq; se amillorum rationem
verbis explicare contendimus. Qua quidem in re si quid
præstiterimus unde ad cæteros aliqua perueniat vtilitas, impensi
laboris atq; operis minime pœnitabit. Sin autem aut parum,
aut nihil profecerimus, sat nobis abudeq; erit, nos rem OEdipo
coniectore indigentem, & à doctissimis viris, vel prætermisam,
vel perperam intellectam, aggredi non formidasse. Surget for-
tasse aliquis, qui maiori & vegetiori ingenio præditus, veritatem
hanc à tenebris vindicatam, fæliciori conatu in lucem proferat.
Reprehendant nos obsecro nostras hasce lucubratiunculas in-
specturi, dummodo ita redarguant, vt ea quæ à nobis ignorata
fuerint, bonarum artium, atq; Architecturæ in primis studiosis,
non inuideant.

Hæc Bernardinus Baldus commentabatur Vrbini, dum
succisiua & secundaria tempora hisce delectatiunculis daret.

F I N I S.

AUGVSTAE VINDELICORVM.

Apud Ioannem Prætorium.

Anno M. D C. XII.

Lit. Rom. B. 4361

